

7ο Κεφάλαιο: Η λειτουργία του κοινοβουλευτικού συστήματος

Σύνοψη

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται μία ακόμη θεμελιώδης αρχή του Συντάγματος, η κοινοβουλευτική αρχή, που σημαίνει την εξάρτηση της κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της Βουλής. Εξετάζεται η ιστορική της εμφάνιση ιδίως στην Ελλάδα από την πρώτη της εκδήλωση στην ελληνική συνταγματική ιστορία και η αποτύπωσή της στο ελληνικό Σύνταγμα, ειδικότερα, οι τρεις εκφάνσεις της: Πρώτον, η υποχρεωτική ψήφος εμπιστοσύνης προς την Κυβέρνηση μετά την ανάδειξή της εντός αποκλειστικής προθεσμίας 15 ημερών. Δεύτερον, η αρχή της δεδηλωμένης, που αποτελεί την προβολή της κοινοβουλευτικής αρχής στο χρονικό σημείο διορισμού του Πρωθυπουργού, ως νομικά μαχητό αλλά πολιτικά αξιόπιστο τεκμήριο βασιζόμενο στην κομματική πειθαρχία. Και, τέλος, η μετέπειτα (κατά διακριτική ευχέρεια) δυνατότητα της Κυβέρνησης να ξαναζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης καθώς και της αντιπολίτευσης να υποβάλει πρόταση δυσπιστίας (μομφή), ως έσχατο μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου, όποτε το θεωρήσουν σκόπιμο. Στο πλαίσιο αυτό εξετάζονται οι ειδικότερες διαδικαστικές προϋποθέσεις για υποβολή και αποδοχή πρότασης εμπιστοσύνης και δυσπιστίας.

Περαιτέρω εξετάζονται οι προβλεπόμενες στο Σύνταγμα περιπτώσεις απαλλαγής της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της, και συγκεκριμένα: (α) η άπρακτη πάροδος της αποκλειστικής προθεσμίας των 15 ημερών από την ορκωμοσία, εντός των οποίων η Κυβέρνηση οφείλει να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης αφού παρουσιάσει τις προγραμματικές της δηλώσεις (β) Απόρριψη πρότασης εμπιστοσύνης ή αποδοχή πρότασης δυσπιστίας κατά το [άρθρο 84 Σ.](#) (γ) Παραίτηση της Κυβέρνησης ή ατομική παραίτηση Πρωθυπουργού ([άρθρο 38 Σ.](#)).

Επίσης, εξετάζονται οι περιπτώσεις διάλυσης, δηλαδή πρόωρης λήξης της θητείας, της Βουλής για λόγο που προβλέπεται περιοριστικά στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, θα προέκυπτε αντίθεση προς το [άρθρο 53 §1 Σ.](#) Οι περιπτώσεις αυτές διακρίνονται σε: (α) υποχρεωτική εκ του Συντάγματος, (β) δυναμική με πρωτοβουλία της Κυβέρνησης ή του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Προαπαιτούμενη Γνώση

Τα προηγούμενα κεφάλαια του παρόντος εγχειριδίου.

7.1 Εισαγωγή

Η κοινοβουλευτική αρχή συνιστά θεμελιώδη συνταγματική αρχή, ενώ, υπό την πολιτειακή πρόσληψη του Συντάγματος, συναντάται με τον όρο «κοινοβουλευτικό σύστημα». Συγκεκριμένα, η συνταγματική θεωρία διακρίνει τους όρους «κοινοβουλευτικό σύστημα» και «κοινοβουλευτισμός». Ο πρώτος όρος δίνει έμφαση στην ιδιαίτερη θέση της Βουλής στο πολίτευμα, ως το αντιπροσωπευτικό όργανο διά του οποίου πραγματώνεται η λαϊκή κυριαρχία, ενώ ο δεύτερος εστιάζει στην εξάρτηση της Κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της Βουλής.¹ Βάσει της κοινοβουλευτικής αρχής αναγνωρίζεται η πρωταρχικότητα της Βουλής λόγω της άμεσης δημοκρατικής της νομιμοποίησης, την οποία απολαμβάνει μέσω των βουλευτικών εκλογών. Πυρήνας και εκ των ων ουκ άνευ στοιχείο της κοινοβουλευτικής αρχής είναι η εξάρτηση της Κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής. Με άλλα λόγια, η Κυβέρνηση για να λειτουργήσει απαιτείται να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης και τεκμαίρεται καθόλη τη διάρκεια της θητείας της, εφόσον δεν αποδειχθεί το αντίθετο, πως συνεχίζει να απολαμβάνει την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής ή έστω την ανοχή της. Η εξάρτηση αυτή αποτελεί την πεμπτούσια του κοινοβουλευτικού συστήματος στη σημερινή του μορφή ως μονιστικού κοινοβουλευτισμού. Ο σημερινός μονιστικός κοινοβουλευτισμός αποτελεί μετεξέλιξη του δυαδικού κοινοβουλευτισμού, που προηγήθηκε.

¹ Βλ. επί του θέματος Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β', β'* Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1993, 99-Α. Δημητρόπουλος, *Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου Β'* έκδ., Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας 2011, 535 επ.

7.2 Ιστορική εμφάνιση

7.2.1 Στη δυτική Ευρώπη

Ιστορικά η κοινοβουλευτική αρχή διαρρύθμιζε τις σχέσεις ανάμεσα στον μονάρχη, ως πολιτικό εκφραστή των δυνάμεων που κυριαρχούσαν στην προαστική κοινωνία, και στο Κοινοβούλιο ως πολιτικό εκφραστή της ανερχόμενης αστικής τάξης.² Στην αρχική αυτή φάση ο αρχηγός του κράτους ήταν όχι μόνον κληρονομικός αλλά και εξοπλισμένος ακόμη με ουσιαστικές αρμοδιότητες, που υπερέβαιναν την πολιτική δύναμη και τις αρμοδιότητες του Κοινοβουλίου.

Το κοινοβουλευτικό σύστημα ιστορικά γεννήθηκε ακριβώς λόγω του αιτήματος της αστικής τάξης να μετάσχει διά του εκπροσώπου της, του Κοινοβουλίου, στον έλεγχο και την άσκηση της εξουσίας, που τότε ήταν στα χέρια του μονάρχη και μόνον. Έτσι, αρχικά, στο σύστημα του δυαδικού ή αυθεντικού κοινοβουλευτισμού η Κυβέρνηση θα έπρεπε να απολαμβάνει τόσο την εμπιστοσύνη της Βουλής όσο και αυτήν του Αρχηγού του κράτους, δηλαδή του Μονάρχη.³ Λόγω της διπλής αυτής εξάρτησης της Κυβέρνησης το σύστημα αυτό ονομάζεται «δυαδικός κοινοβουλευτισμός» ή, επειδή αποτελεί την πρώτη ιστορικά μορφή κοινοβουλευτισμού, «γνήσιος» ή «αυθεντικός». Επονομάζεται δε και «ορλεανισμός», από το συγκεκριμένο ιστορικό παράδειγμα της θητείας του Δούκα Λουδοβίκου-Φιλίππου της Ορλεάνης στην αρχηγία του γαλλικού κράτους (1830-1848).

Συνεπώς, ιστορικά η κοινοβουλευτική αρχή διαρρύθμιζε τις σχέσεις μεταξύ εκτελεστικής εξουσίας, που συγκεντρωνόταν στον μονάρχη, και νομοθετικής, που εν μέρει είχε μεταφερθεί στο Κοινοβούλιο. Η ολοκλήρωση του κοινοβουλευτικού συστήματος και η μετάβαση στον μονιστικό κοινοβουλευτισμό, που σημαίνει την εξάρτηση της κυβέρνησης αποκλειστικά και μόνο από τη Βουλή, συνέβη συν τω χρόνω σταδιακά μέσω της εισαγωγής της καθολικής ψηφοφορίας και της ανάπτυξης του κομματικού φαινομένου και άρα τη δημοκρατικοποίηση της αντιπροσώπευσης. Αποτέλεσμα των διαδικασιών αυτών ήταν το Κοινοβούλιο να καταστεί σταδιακά αντιπρόσωπος όλου του λαού και όχι μόνον της αστικής τάξης.

Περαιτέρω στην εξέλιξη του κοινοβουλευτικού συστήματος επέδρασε η εξάπλωση της αβασίλευτης μορφής των δημοκρατικών πολιτευμάτων (Republik) ή, πάντως, η μετατροπή της βασιλικής εξουσίας σε απλώς συμβολική. Έτσι, η μετάβαση από τη φάση της διπλής εξάρτησης της Κυβέρνησης στο σύγχρονο κοινοβουλευτικό σύστημα συνδέεται –κυρίως στη Μεγάλη Βρετανία, μήτρα των κοινοβουλευτικών θεσμών– με τη μετατροπή των αρμοδιοτήτων του στέμματος από ευρείες και ουσιαστικές σε δέσμιες και απλώς ονομαστικές. Το ίδιο ισχύει και για τον αιρετό αρχηγό του κράτους, ο οποίος αποτελεί σε ένα κοινοβουλευτικό πολίτευμα το θεσμικό υποκατάστατο του μονάρχη στην άσκηση των συμβολικών κυρίως αρμοδιοτήτων του και αργότερα αποκτά τον ρυθμιστικό του ρόλο.⁴ Στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, εξάλλου, η αντιπροσωπευτική δημοκρατία συνυπάρχει εξ αρχής με την κοινοβουλευτική αρχή και μάλιστα ανεξάρτητα από τον αβασίλευτο ή βασιλευόμενο χαρακτήρα του Πολιτεύματος. Η ολοκλήρωση του κοινοβουλευτικού συστήματος επέρχεται με την καθιέρωση του μονιστικού κοινοβουλευτισμού, δηλαδή της εξάρτησης της Κυβέρνησης αποκλειστικά και μόνο από την εξάρτηση της Βουλής, μέσω της εισαγωγής της καθολικής ψηφοφορίας και της ανάπτυξης του κομματικού φαινομένου. Έτσι, ολοκληρώνεται η δημοκρατική αρχή και εν τέλει εξαπλώνεται η αβασίλευτη μορφή των δημοκρατικών πολιτευμάτων.⁵

7.2.2 Στην Ελλάδα

Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στην Ελλάδα: με αφετηρία το Σύνταγμα του 1864 η εισαγωγή της δημοκρατικής αρχής και του αντιπροσωπευτικού συστήματος ταυτίζεται με την ανάπτυξη του κοινοβουλευτικού συστήματος. Ωστόσο, η ρητή τυποποίηση της κοινοβουλευτικής αρχής στο ελληνικό Σύνταγμα καθυστέρησε. Αρχικά η ίδια η δημοκρατική αρχή επιτελούσε το ρόλο της συνταγματικής υποδοχής της κοινοβουλευτικής αρχής, εφόσον από την πρώτη μπορούσαν να συναχθούν ως συνταγματικοί κανόνες τόσο η κοινοβουλευτική αρχή όσο και ειδικότερα η αρχή της δεδηλωμένης.

² Δημητρόπουλος, *Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου*, 536-537, 547 Ιφ. Καμτσίδου, *Το κοινοβουλευτικό σύστημα, Δημοκρατική αρχή και κυβερνητική ευθύνη*, Αθήνα: Σαββάλας 2011, 19 επ.

³ Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία – Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2014, 324επ.· Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 2η έκδ., εκδ. Α. Α. Λιβάνη, 2007, 148.

⁴ Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 148.

⁵ Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 148.

Η κοινοβουλευτική αρχή τυποποιείται ρητά μόλις με το Σύνταγμα του 1927, ενώ η αρχή της δεδηλωμένης μόνον με το Σύνταγμα του 1975, εκατό χρόνια μετά την πανηγυρική εξαγγελία της με τον «λόγο του θρόνου» που εκφώνησε ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ στη Βουλή στις 11 Αυγούστου 1875. Διά του λόγου αυτού ο Βασιλιάς δεσμεύθηκε ότι θα διορίζει εφεξής ως Πρωθυπουργό τον αρχηγό του κόμματος που πλειοψηφεί μέσα στη Βουλή, σηματοδοτώντας έτσι το τέλος μιας μακράς περιόδου αμφισβητήσεων γύρω από το θεσμό του διορισμού και παύσης της Κυβέρνησης.⁶ Λέγεται ότι πραγματικός συντάκτης του λόγου αυτού ήταν ο Χαρίλαος Τρικούπης, ο οποίος λίγο νωρίτερα είχε ήδη στηλιτεύσει, στο περίφημο άρθρο του «Τις πταίει» δημοσιευμένο στην εφημερίδα *Καιροί*, στις 26 Ιουνίου 1874, τις πρακτικές του Βασιλιά, επειδή ο τελευταίος διόριζε «προσωπικές κυβερνήσεις» (δηλαδή κυβερνήσεις μειοψηφίας), οι οποίες δεν αναδεικνύονταν «καθ' υπόδειξιν των αντιπροσώπων του Έθνους».⁷

Δραστηριότητα:

Μελετήστε τον «[λόγο του θρόνου](#)» της 11ης Αυγούστου, που συνέγραψε ο Χ. Τρικούπης και εκφώνησε ο Γεώργιος Α΄ κατά την έναρξη της Α΄ Συνόδου της Ζ΄ περιόδου της Βουλής και καταγράψτε τις φράσεις, με τις οποίες ο Βασιλιάς αναγνώριζε την αρχή της δεδηλωμένης και την αναγκαιότητα της εφαρμογής της για την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος.

Έκτοτε, η αρχή της δεδηλωμένης ίσχυε ως συνθήκη του πολιτεύματος. Οι συνθήκες του πολιτεύματος αναπτύχθηκαν ιστορικά κατά βάση στη Βρετανία στα πεδία όπου προβλεπόταν διακριτική ευχέρεια του Στέμματος και επέβαλαν ένα συγκεκριμένο τρόπο άσκησης της διακριτικής αυτής ευχέρειας. Η ισχύς τους άρχιζε από το σημείο όπου σιωπούσε ο ισχύων νομικός κανόνας. Οι συνθήκες του πολιτεύματος είναι πολιτικά και όχι νομικά υποχρεωτικοί κανόνες, συνεπώς η παραβίασή τους μόνον πολιτικές συνέπειες μπορούσε να έχει. Η έννοιά τους τέμνεται, συνεπώς, με εκείνη της συνταγματικής πρακτικής.⁸ Στο Σύνταγμα του 1975 υπήρξε ρητή τυποποίηση τόσο της κοινοβουλευτικής αρχής όσο και της αρχής της δεδηλωμένης (για πρώτη φορά ρητά) ως προβολής της πρώτης στο χρονικό σημείο του διορισμού Πρωθυπουργού. Η αποτύπωση αυτή ήταν σημαντική, παρά τις υπερεξουσίες που το Σύνταγμα του 1975 απέδιδε στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, οι οποίες και καταργήθηκαν με την αναθεώρηση του 1986.

Η σημασία των γραπτών συνταγματικών διατάξεων και της τυποποίησης συνταγματικών θεσμών, όπως της αρχής της δεδηλωμένης, αναδείχτηκε στην κρίση του 1965 μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου που διέθετε την πλειοψηφία της Βουλής και τις αλυσιτελείς προσπάθειες να διοριστεί κυβέρνηση που να απολαύει κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Διορίστηκαν αρχικά οι κυβερνήσεις Αθανασιάδη-Νόβα και Τσιριμώκου, που καταψηφίστηκαν στη Βουλή και στη συνέχεια η κυβέρνηση Σ. Στεφανόπουλου, που συγκέντρωσε την αναγκαία πλειοψηφία με τη συμμετοχή σε αυτήν Υπουργού άνευ Χαρτοφυλακίου εκ μέρους του κόμματος της ΕΡΕ ως οιονεί παρατηρητή της.

7.3 Η αρχή της προεδρευόμενης δημοκρατίας

Σύμφωνα με το εναρκτήριο [άρθρο 1§1 Σ](#), η μορφή του πολιτεύματος είναι προεδρευόμενη δημοκρατία, χαρακτηρισμός από τον οποίο μπορεί κανείς να συναγάγει τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας στη λειτουργία του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος. Ο χαρακτηρισμός αυτός αποκλείει τόσο την ύπαρξη κληρονομικού αρχηγού του κράτους (βασιλευόμενη δημοκρατία), άρα συνεπάγεται την άμεση ή έμμεση εκλογή και νομιμοποίηση βάσει διαδικασίας όλων των αμέσων πολιτικών οργάνων του κράτους (Republik),

⁶ Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τόμος Β΄, 101-102.

⁷ Δημητρόπουλος, *Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου*, 593-602, όπου και παραθέματα από το άρθρο «Τις πταίει» και τον «λόγο του θρόνου» του 1875. Αναλυτικότερα για τις ιστορικές συνθήκες της εισαγωγής του Κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα βλ. Ν. Αλιβιζάτος, *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία, 1800-2010*, εκδ., Πόλις, 2011, 122-135-του ίδιου, *Πολιτική και Συνταγματική ιστορία της Ελλάδας, 1821-1941*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981, 89-95 Γ. Αναστασιάδης, *Πολιτική και Συνταγματική ιστορία της Ελλάδας, 1821-1941*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα 2001, 85-96.

⁸ Βλ. αναλυτικότερα για τις συνθήκες του πολιτεύματος, Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2014, 60 επ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 237 επ.

όσο και την προεδρική (ή ημι-προεδρική) δημοκρατία, όπου ο Πρόεδρος έχει σημαντικές πολιτικές εξουσίες και επιλέγει την Κυβέρνηση.

Στην Ελλάδα το «πολιτειακό» ζήτημα, δηλαδή το θέμα του κληρονομικού ή αιρετού αρχηγού του κράτους, επιλύθηκε οριστικά με το δημοψήφισμα της 8^{ης} Δεκεμβρίου 1974. Στο ισχύον Σύνταγμα του 1975/86/2001/08 η προεδρευόμενη μορφή του πολιτεύματος (αιρετός αρχηγός του κράτους χωρίς ουσιαστική πολιτική εξουσία) είναι ενταγμένη στον σκληρό πυρήνα των μη αναθεωρήσιμων διατάξεων του Συντάγματος ([άρθρο 110 §1 Σ](#)) και άρα δεν μπορεί να αναθεωρηθεί. Συνεπώς μόνον με άσκηση συντακτικής εξουσίας μπορεί να αλλάξει η μορφή του πολιτεύματος. Εξάλλου με άσκηση συντακτικής εξουσίας, πραγματοποιήθηκε και η επίλυση του «πολιτειακού», ακολουθώντας μία σταδιακή και σύνθετη διαδικασία που συνόδευσε την μεταπολίτευση της 24^{ης} Ιουλίου 1974.⁹

Ο προεδρευόμενος χαρακτήρας του πολιτεύματος συμπορεύεται με το κοινοβουλευτικό σύστημα, δεδομένου ότι σε αυτό η Κυβέρνηση εξαρτάται μόνον από την εμπιστοσύνη της Βουλής και όχι του αρχηγού του κράτους, και ότι την πολιτική χαράσσει η Κυβέρνηση ([άρθρο 82 §1 Σ](#)). Η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος είναι ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει συγκεκριμένες, ρητά και αποκλειστικά καθοριζόμενες από το Σύνταγμα αρμοδιότητες ([άρθρο 50 Σ](#)), κυρίως ρυθμιστικές και συμβολικές.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ως αρχηγός του κράτους, είναι το όργανο που υποκατέστησε τον Βασιλιά στη βασιλευόμενη δημοκρατία, αλλά χωρίς την πραγματική πολιτική εξουσία εκείνου. Βέβαια, σήμερα στα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη (και γενικότερα του δυτικού κόσμου), ακόμη και εκεί που η μοναρχία έχει επιβιώσει, ο βασιλιάς δεν έχει πλέον πραγματική πολιτική εξουσία αλλά απλώς συμβολίζει την ενότητα του λαού και την ιστορική συνέχεια του κράτους.

Ο προεδρευόμενος χαρακτήρας του πολιτεύματος σημαίνει ότι για τη διενέργεια των οποιονδήποτε πράξεων κατά βάση ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας χρειάζεται τη σύμπραξη της Κυβέρνησης (του αρμόδιου υπουργού), ενώ αντίθετα είναι ρητά προσδιορισμένες οι περιπτώσεις που ασκεί αρμοδιότητες χωρίς προσυπογραφή. Συνοπτικά, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι αρχηγός της εκτελεστικής λειτουργίας ([26 §2Σ](#)), παράγοντας της νομοθετικής λειτουργίας ([άρθρο 26 §1Σ](#)), διεθνής παραστάτης της χώρας ([άρθρο 36 §1 Σ](#)) και ρυθμιστής του πολιτεύματος ([άρθρο 30 §1αΣ](#)).

Δραστηριότητα:

Διαβάστε το άρθρο του Δημήτρη Πατσίκα «[Το πολιτειακό δημοψήφισμα του 1974: η οριστική κατάργηση του βασιλικού θεσμού](#)» και καταγράψτε τα βασικά γεγονότα που οδήγησαν στην κατάργηση της βασιλείας.

7.4 Η ειδικότερη διαρρύθμιση της κοινοβουλευτικής αρχής στο ελληνικό Σύνταγμα: οι τρεις λογικές στιγμές της

7.4.1 Η εξαγγελία και η ρητή κατοχύρωση της κοινοβουλευτικής αρχής

Η ρητή εξαγγελία στο [άρθρο 1 §1 Σ](#) 1975/1986/2001/2008 ότι το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία έχει ιδιαίτερη πολιτική και κανονιστική, ερμηνευτική και τυπολογική, σημασία. Ερμηνεύεται βεβαίως σε συνδυασμό με όλο το πλέγμα των διατάξεων που διέπουν τις σχέσεις Βουλής, Κυβέρνησης και Προέδρου της Δημοκρατίας, ιδιαίτερα δε σχετίζεται με: (α) την έμμεση εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας που έχει ορισμένες και συνταγματικά τυποποιημένες αρμοδιότητες, (β) τη ρητή κατοχύρωση της κοινοβουλευτικής αρχής στο [άρθρο 84 §1 Σ](#), που απαιτεί η Κυβέρνηση να έχει την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής και (γ) τη ρητή κατοχύρωση της αρχής της δεδηλωμένης ([άρθρο 37§2 Σ](#)).

Κοινοβουλευτική αρχή είναι ο κανόνας σύμφωνα με τον οποίο η Κυβέρνηση εξαρτάται από την εμπιστοσύνη της Βουλής, με άλλα λόγια αναλαμβάνει και ασκεί νομίμως τα καθήκοντά της, μόνον εφόσον και καθόσον έχει λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από την τελευταία.

⁹ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα ²2008, 574.

Οι τρεις λογικές στιγμές της κοινοβουλευτικής αρχής:

1. Η πρώτη (υποχρεωτική) ψήφος εμπιστοσύνης της Βουλής προς την Κυβέρνηση (λογικά πρώτη – χρονικά έπεται του διορισμού Πρωθυπουργού).
2. Αρχή δεδηλωμένης (διορισμός Πρωθυπουργού: χρονικά προηγείται, λογικά έπεται της χορήγησης ψήφου εμπιστοσύνης).
3. Μετέπειτα πρόταση εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας (προαιρετικά, μπορεί στο βίο μιας κυβέρνησης να μη ζητηθεί ποτέ άλλοτε ψήφος εμπιστοσύνης, πέραν της πρώτης υποχρεωτικής φοράς).

7.4.2 Η αρχή της δεδηλωμένης

7.4.2.1 Κανονιστικό περιεχόμενο

Το [άρθρο 37 Σ](#) οργανώνει διαδικαστικά και λεπτομερειακά την ανάδειξη της Κυβέρνησης, εκκινώντας από το διορισμό του Πρωθυπουργού και –με υπόδειξή του– των υπουργών. Τυποποιεί έτσι και την αρχή της δεδηλωμένης (εννοείται: εμπιστοσύνης της πλειοψηφίας της Βουλής), η οποία συνδέεται με το πρόσωπο του Πρωθυπουργού και συγκεκριμένα με την επιλογή του προσώπου που πρέπει να διοριστεί ως Πρωθυπουργός από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Όπως αναφέραμε παραπάνω, σε παλιότερες εποχές, ο Βασιλιάς διορίζε συχνά ως Πρωθυπουργό ένα πρόσωπο της επιλογής του, ακόμα κι αν αυτό δεν μπορούσε έπειτα να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή, ως όφειλε, με βάση τη δημοκρατική, και ειδικότερα την κοινοβουλευτική αρχή. Απαντώντας σε αυτό, η αρχή της δεδηλωμένης είναι ένα τεκμήριο που διασφαλίζει ότι, στο μέτρο του δυνατού, ο Πρωθυπουργός, που διορίζεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας (παλαιότερα από τον Βασιλιά), τεκμαίρεται, σχεδόν με βεβαιότητα, ότι θα εξασφαλίσει την ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής. Συνεπώς, η δεδηλωμένη (εννοείται: εμπιστοσύνη) αποτελεί ένα τεκμήριο που στηρίζεται στην κομματική πειθαρχία, υπό την έννοια ότι αναμένεται πως οι βουλευτές που εκλέχθηκαν με ένα κόμμα θα υπερψηφίσουν για Πρωθυπουργό τον αρχηγό του κόμματος αυτού. Το τεκμήριο αυτό είναι μαχητό νομικά, αλλά πολιτικά σχεδόν αμάχητο, όταν η ψήφος εμπιστοσύνης ζητείται αμέσως μετά τις εκλογές, οπότε και δεν έχουν παρεισφρήσει διαφωνίες μεταξύ των βουλευτών και του αρχηγού ή του κόμματος. Έτσι, η διαπίστωση της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας είναι δυνατή και πριν από τη σύγκληση της Βουλής και τη συγκρότησή της σε σώμα, λόγω ακριβώς της ύπαρξης οργανωμένων κομμάτων και της κομματικής πειθαρχίας. Κατά τον 19ο αιώνα, όταν τα κόμματα δεν ήταν οργανωμένα με τρόπο συνεκτικό, όπως σήμερα, την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης έπαιρνε ο ψηφισμένος Πρόεδρος της Βουλής, μια που στο πρόσωπό του είχε ήδη εκφραστεί η εμπιστοσύνη της τελευταίας.

Η αρχή της δεδηλωμένης σημαίνει ότι η εξάρτηση της Κυβέρνησης από τη Βουλή εκτείνεται και στη φάση διορισμού Κυβέρνησης και δη Πρωθυπουργού, και άρα αποτελεί μία προβολή της κοινοβουλευτικής αρχής στο χρονικό (και λογικό) αυτό σημείο.

Ταυτόχρονα, συνεπάγεται και μία δέσμευση του Προέδρου της Δημοκρατίας ως προς το πρόσωπο που δικαιούται και υποχρεούται να διορίσει Πρωθυπουργό.

Η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος είναι ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας υποχρεούται να διορίσει ως Πρωθυπουργό τον αρχηγό του απολύτως πλειοψηφούντος στη Βουλή κόμματος, εφόσον αυτός (και η Κυβέρνησή του) είναι ο μόνος που κατά τεκμήριο θα λάβει ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή. Αν και μόνον αν, ως Πρωθυπουργός διοριστεί ο αρχηγός του κόμματος που έχει στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών, αναμένεται η Κυβέρνηση να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης. Επομένως, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει δέσμια αρμοδιότητα, δηλαδή υποχρεούται, να διορίσει πρωθυπουργό τον αρχηγό του κόμματος που διαθέτει στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών ([άρθρο 37§2 Σ](#)).¹⁰

Η αρχή της δεδηλωμένης τυποποιείται στο [άρθρο 37 Σ](#) και σημαίνει ότι:

- η Κυβέρνηση δεν αρκεί να αποδειχτεί μετά το διορισμό της ότι διαθέτει την εμπιστοσύνη της Βουλής, αλλά πρέπει να τεκμαίρεται βάσιμα ότι τη διαθέτει ήδη κατά τη στιγμή του διορισμού της,
- ο αρχηγός του κράτους υποχρεούται να διορίσει Πρωθυπουργό τον αρχηγό της

¹⁰ Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β΄*, 274·Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 400-401.

- «δεδηλωμένης» κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, έτσι ώστε να τεκμαίρεται η εμπιστοσύνη της Βουλής προς το πρόσωπό του και προς την Κυβέρνηση που εκείνος θα σχηματίσει,
- η σχετική αρμοδιότητα του αρχηγού του κράτους είναι δέσμια από την καταγραφή των δυνάμεων στη Βουλή και την ύπαρξη δεδηλωμένης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας,
 - οι σχέσεις Βουλής-Κυβέρνησης διαρρυθμίζονται πλήρως και όχι μόνον μετά αλλά και πριν από το διορισμό της Κυβέρνησης.

(Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, σελ. 400 επ.)

7.4.2.2 Η πλειοψηφική εκδοχή

Η ανάδειξη του Πρωθυπουργού λαμβάνει χώρα σε δύο λογικές στιγμές. Η πρώτη αφορά την επιλογή και τον διορισμό του από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, οπότε και του ανατίθεται η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης, εφόσον και καθόσον είναι πρόεδρος κόμματος ή έχει προταθεί από κόμμα ή συνασπισμό κομμάτων που έχει στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών.

Αρχή της δεδηλωμένης είναι ο κανόνας σύμφωνα με τον οποίο «Πρωθυπουργός διορίζεται ο αρχηγός του κόμματος το οποίο διαθέτει στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών» ([άρθρο 37 §2 Σ](#)).¹¹ Αποτελεί την πρώτη χρονικά αλλά παρεπόμενη λογικά έκφανση της κοινοβουλευτικής αρχής, καθώς πυρήνας της τελευταίας και λογικά πρότερη είναι η χορήγηση ψήφου εμπιστοσύνης από τη Βουλή στην Κυβέρνηση αμέσως μετά τον διορισμό της τελευταίας.

[Άρθρο 37 §2 Σ](#): «Πρωθυπουργός διορίζεται ο αρχηγός του κόμματος το οποίο διαθέτει στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών».

Τον Πρωθυπουργό διορίζει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κατά δεσμία αρμοδιότητα, αφότου πληροφορηθεί το αποτέλεσμα θεσμικά και επίσημα από την Ανώτατη Εφορευτική Επιτροπή. Στην πράξη, βέβαια, όταν το αποτέλεσμα είναι αναμφισβήτητο και νωρίτερα, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει άμεσα ως Πρωθυπουργό τον πρόεδρο του κόμματος ή τον προτεινόμενο από τα κόμματα που προτίθενται να συγκυβερνήσουν. Δεύτερη χρονική στιγμή ανάδειξης του Πρωθυπουργού και της Κυβέρνησής του είναι όταν η τελευταία παρουσιαστεί ενώπιον της Βουλής, παρουσιάσει τις προγραμματικές της προτάσεις και ζητήσει και λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, οπότε και επιβεβαιώνεται το τεκμήριο της δεδηλωμένης πλειοψηφίας, βάσει της οποίας η Κυβέρνηση διορίστηκε.

7.4.2.3 Η άλλη όψη της αρχής της δεδηλωμένης: όταν κανένα κόμμα δεν διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών

Αν κανένα κόμμα δεν έχει την απόλυτη πλειοψηφία, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν διορίζει καταρχήν κανέναν ως Πρωθυπουργό, παρά μόνον παρέχει στον αρχηγό του κόμματος που έχει τη σχετική πλειοψηφία των εδρών της Βουλής διερευνητική εντολή ([άρθρο 37 §2 εδ. β'](#)), στο πλαίσιο πάντοτε των ρυθμιστικών του αρμοδιοτήτων. Στόχος της διερευνητικής εντολής είναι να διακριβωθεί η δυνατότητα σχηματισμού Κυβέρνησης που θα λάβει ψήφο εμπιστοσύνης. Εάν η διερευνητική εντολή δεν τελεσφορήσει εντός τριών ημερών, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παρέχει τη δεύτερη διερευνητική εντολή στον αρχηγό του δεύτερου σε κοινοβουλευτική δύναμη κόμματος και, σε περίπτωση αποτυχίας του, στον αρχηγό του τρίτου κόμματος. Εάν υπάρχουν δύο κόμματα στην τρίτη θέση με ίσο αριθμό εδρών, τότε δίνεται η διερευνητική εντολή στον αρχηγό και των δύο. Εάν έχουν αναδειχθεί στη Βουλή δύο κόμματα με ίσο αριθμό εδρών, τότε προηγείται εκείνο το κόμμα που έλαβε περισσότερες ψήφους και πάντως, σε αυτή την περίπτωση, δεν παρέχονται πάνω από τέσσερις διερευνητικές εντολές ([άρθρο 37 Σ, ερμηνευτική δήλωση](#)). Συνεπώς, σύμφωνα με το συνταγματικό κείμενο, οι διερευνητικές εντολές είναι καταρχήν τρεις –και κατ' εξαίρεση το πολύ τέσσερις – η δε αξιοποίηση της καθεμίας δεν μπορεί να υπερβαίνει το τρίήμερο.

¹¹ Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 400 επ. Ο Δ. Τσάτσος [*Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμ. Β'*, 270] παραπέμποντας στον Α. Μάνεση επισημαίνει πως σύμφωνα με την αρχή της δεδηλωμένης, «ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, υποχρεούται να διορίσει Πρωθυπουργό το πρόσωπο που τεκμαίρεται ότι έχει ήδη, προφανώς και προκαταβολικά, την δεδηλωμένη εμπιστοσύνη της Βουλής».

Η μη χορήγηση εντολής σχηματισμού Κυβέρνησης αλλά μόνον διερευνητικής εντολής σε αυτή την περίπτωση είναι η άλλη όψη της αρχής της δεδηλωμένης: όταν και μόνον όταν υπάρχει η δεδηλωμένη δίδεται εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης, όταν δεν είναι προφανής δίδεται μόνον διερευνητική εντολή. Ο φορέας δε των διερευνητικών εντολών, όπως προαναφέρθηκε, δεν διορίζεται Πρωθυπουργός, εφόσον στόχος είναι να διακριβωθεί η δυνατότητα σχηματισμού Κυβέρνησης που θα λάβει την ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής. Η διερευνητική εντολή δεν είναι νομική πράξη, και άρα, κατά την κρατούσα άποψη δεν χρειάζεται να τυποποιηθεί σε προεδρικό διάταγμα, αλλά μία πολιτική δυνατότητα. Αν κάποιος αρχηγός δεν επιθυμεί να κάνει χρήση του τριμέρου, μπορεί απλώς να ενημερώσει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ώστε η εντολή να παραδοθεί στον αρχηγό του επόμενου σε έδρες κόμματος.

Ο διορισμός Πρωθυπουργού στην περίπτωση που κανένα κόμμα δεν έχει την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών, συνεπάγεται και προϋποθέτει συμφωνία δύο ή περισσότερων κομμάτων για το σχηματισμό συμμαχικής Κυβέρνησης ή Κυβέρνησης συνασπισμού (όπως λέγεται). Για τον διορισμό του Πρωθυπουργού προϋποτίθεται η συμφωνία κομμάτων που διαθέτουν τον απαραίτητο αριθμό των εδρών στη Βουλή σχετικά με το πρόσωπο του Πρωθυπουργού, που είναι και αυτός που επιλέγει τους υπουργούς. Η διερευνητική εντολή θεωρείται ότι τελεσφόρησε όταν μπορεί να επιτευχθεί η πλειοψηφία του [άρθρου 84 Σ](#). Τότε, ο φορέας της διερευνητικής εντολής ενημερώνει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και ζητάει την ανάθεση της οριστικής εντολής σχηματισμού Κυβέρνησης. Αν το κόμμα δεν έχει αρχηγό ή εκπρόσωπο, ή αν ο αρχηγός ή ο εκπρόσωπός του δεν έχει εκλεγεί βουλευτής, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δίνει την εντολή σε αυτόν που προτείνει η κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος ([άρθρο 37 §4 Σ](#)). Για όσους βουλευτές έχουν εκλεγεί με τα κόμματα, οι αρχηγοί των οποίων στηρίζουν τον προτεινόμενο για Πρωθυπουργό, ισχύει το μαχητό τεκμήριο ότι και αυτοί προσωπικά στηρίζουν τον προτεινόμενο, και από τον αρχηγό τους, Πρωθυπουργό. Το τεκμήριο καταπίπτει (δεν ισχύει) για όσους από αυτούς δηλώσουν ρητώς και δημοσία ότι προσωπικώς δεν στηρίζουν τον προτεινόμενο Πρωθυπουργό.

Είναι προφανές ότι στην περίπτωση που πρόκειται για συμμαχική Κυβέρνηση, η επιλογή των υπουργών γίνεται σε συμφωνία μεταξύ των κομμάτων που προτίθενται να συγκυβερνήσουν. Σύμφωνα με την κρατούσα στη θεωρία άποψη, με κόμμα εξομοιώνεται και ο μετεκλογικός συνασπισμός κομμάτων, οπότε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα αναθέσει και στην περίπτωση αυτή απευθείας εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης και όχι διερευνητική εντολή.¹² Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαπιστώνει και επαληθεύει ότι έχει συγκεντρωθεί η απαιτούμενη πλειοψηφία, πράγμα που μπορεί να γίνει είτε μέσα από δημόσιες δηλώσεις των κομμάτων είτε από υπογραφή σχετικής πολιτικής συμφωνίας μεταξύ εταίρων ενός κυβερνητικού συνασπισμού.¹³ Συνήθως, οι αρχηγοί των κομμάτων αυτών παρουσιάζονται στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και δηλώνουν την πρόθεσή τους να συνεργαστούν ανακοινώνοντας και το πρόσωπο του προτεινόμενου Πρωθυπουργού. Εφόσον, διαθέτουν στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι υποχρεωμένος να προχωρήσει στον διορισμό.

7.4.2.4 Η αποτυχία σχηματισμού Κυβέρνησης συνασπισμού

Στην περίπτωση που οι διερευνητικές εντολές δεν τελεσφορήσουν τότε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας καλεί τους αρχηγούς των κομμάτων, προκειμένου να διακριβώσει αν και κατά πόσον δεν είναι όντως δυνατός ο σχηματισμός Κυβέρνησης με συμφωνία κάποιων ή όλων των κομμάτων. Εφόσον επιβεβαιωθεί η αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, καθίσταται υποχρεωτική η προσφυγή σε κάλπες, δηλαδή η διενέργεια νέων εκλογών. Με άλλα λόγια, η Βουλή διαλύεται επειδή δεν μπορεί να αναδείξει Κυβέρνηση.

Στο σημείο αυτό αναδύεται η ανάγκη σχηματισμού μιας Κυβέρνησης, η οποία θα οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές. Στη σύσκεψη των αρχηγών των κομμάτων που έχει συγκαλέσει, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας επιδιώκει τον σχηματισμό Κυβέρνησης από όλα τα κόμματα της Βουλής για τη διενέργεια εκλογών (οικουμενικής εκλογικής Κυβέρνησης). Σε περίπτωση αποτυχίας, δηλαδή άρνησης των κομμάτων να συμπράξουν έστω στο πλαίσιο μιας εκλογικής Κυβέρνησης, για περιορισμένο χρονικό διάστημα, η μόνη

¹² Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β'*, 279·Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 510, με το επιχείρημα ότι η ανάθεση διερευνητικής εντολής σε μία τέτοια περίπτωση θα συνιστούσε σπατάλη χρόνου. Επίσης, βλ. Ιφ. Καμισίδου, *Πρακτικά Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας 2004, 103-107.

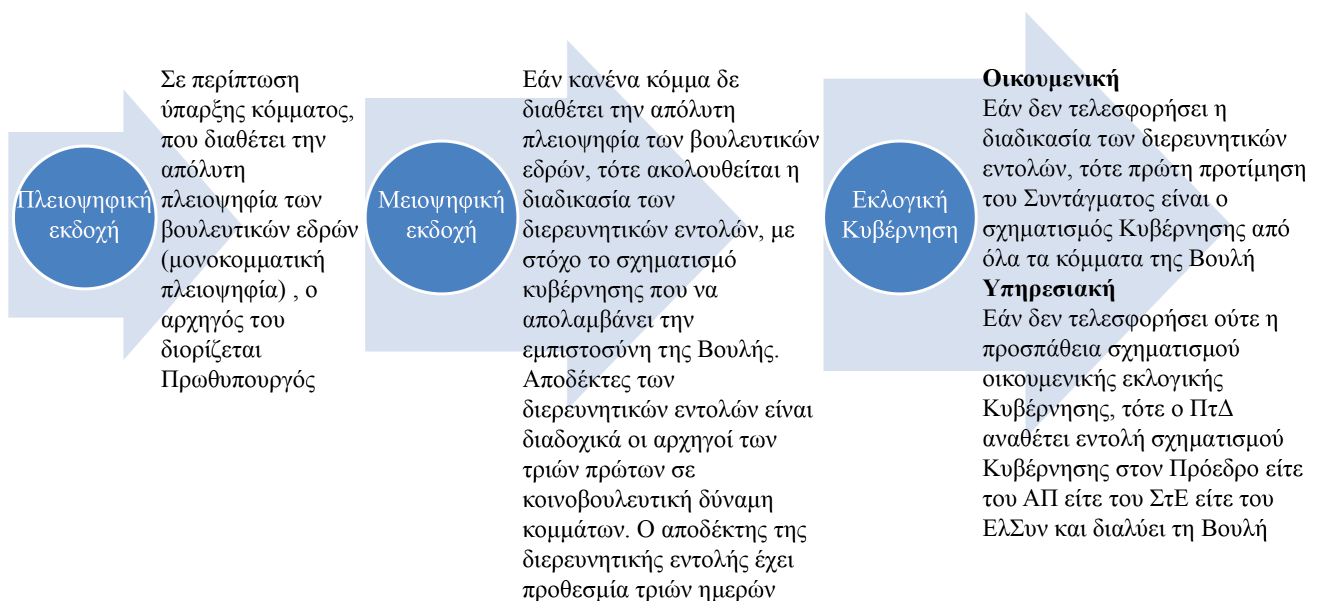
¹³ Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 512-513. Βλ. αναλ. σχετικά με το από ποιον και πώς διακριβώνεται η δυνατότητα σχηματισμού Κυβέρνησης: Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 545-550.

λύση που απομένει είναι ο σχηματισμός υπηρεσιακής εκλογικής Κυβέρνησης. Αξίζει να σημειωθεί ότι μια εκλογική κυβέρνηση δεν χρειάζεται να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, εφόσον δεν προτίθεται να κυβερνήσει παρά μόνον να οργανώσει την εκλογική διαδικασία.

Προς την κατεύθυνση του σχηματισμού υπηρεσιακής εκλογικής Κυβέρνησης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αναθέτει στον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου τον σχηματισμό Κυβέρνησης (υπηρεσιακή εκλογική Κυβέρνηση). Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι στην περίπτωση της υπηρεσιακής εκλογικής Κυβέρνησης, ο Πρωθυπουργός όχι μόνον δεν είναι πολιτικό πρόσωπο, αλλά, κατ' εξαίρεση του [άρθρου 89§4 Σ](#), είναι δικαστικός λειτουργός. Πρόκειται για τη μοναδική περίπτωση που ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει ένα, στενό βέβαια και καθορισμένο από το Σύνταγμα, περιθώριο επιλογής, ενός είδους «διακριτικής ευχέρειας». Εφόσον, όμως, η Κυβέρνηση συνολικά πρέπει να είναι ευρύτερης αποδοχής, συνάγεται λογικά ότι το ίδιο πρέπει να είναι και ο Πρόεδρός της. Από αυτό συνάγεται ο κανόνας ότι, ακόμη και σε αυτήν τη μοναδική περίπτωση που ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαθέτει μία ελάχιστη «διακριτική ευχέρεια» να επιλέξει αυτός το πρόσωπο του Πρωθυπουργού ανάμεσα στους τρεις προέδρους των τριών ανωτάτων δικαστηρίων της χώρας, δεν μπορεί να επιλέξει τελείως ελεύθερα ή αυθαίρετα: πρέπει να λάβει υπόψη του τυχόν δικαιολογημένες αντιρρήσεις των κομμάτων, ιδίως των μεγαλύτερων κοινοβουλευτικών κομμάτων, και να επιλέξει με γνώμονα την ευρύτερη δυνατή αποδοχή εκ μέρους των πολιτικών δυνάμεων. Εξάλλου, και σε αυτή την περίπτωση, ωστόσο, η επιλογή ενός εκ των τριών προσώπων θα πρέπει να γίνει με κριτήριο την όσο το δυνατόν ευρύτερη συναίνεση στο πρόσωπο του υπηρεσιακού Πρωθυπουργού από τις πολιτικές δυνάμεις. Ο υπηρεσιακός Πρωθυπουργός επιλέγει -και αυτός- τους υπουργούς της Κυβέρνησής του, όπως ορίζει το [άρθρο 37 §1 Σ](#), αλλά αυτήν τη φορά σκόπιμο είναι να συζητήσει τις επιλογές του με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και να λάβει υπόψη του τυχόν αντιρρήσεις των κομμάτων, καθώς συνολικά η Κυβέρνηση θα πρέπει να είναι όσο το δυνατό ευρύτερης αποδοχής. Μετά το σχηματισμό της υπηρεσιακής εκλογικής Κυβέρνησης, που δεν χρειάζεται βεβαίως να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαλύει τη Βουλή και η υπηρεσιακή Κυβέρνηση καλείται να διενεργήσει εκλογές εντός τριάντα ημερών.

Η λογική (ratio) της κατάστροφης του [άρθρου 37 Σ](#) είναι η καθιέρωση και τυποποίηση με ρητό, και υπερβολικά ίσως λεπτομερειακό, τρόπο της αρχής της δεδηλωμένης, η διευκόλυνση σχηματισμού Κυβέρνησης και δημιουργίας συμμαχικών κυβερνήσεων, η αναβάθμιση του ρόλου των πολιτικών κομμάτων, καθώς και η τυποποίηση του ρόλου του Προέδρου της Δημοκρατίας, με μόνη διακριτική ευχέρεια την επιλογή του αρχηγού της υπηρεσιακής Κυβέρνησης.

Ο διορισμός της Κυβέρνησης

Σχήμα 7.1 Δημιουργός: Αναστάσιος Παυλόπουλος.

Το πρόσωπο που προτείνει η κοινοβουλευτική ομάδα κόμματος που ο αρχηγός του δεν έχει εκλεγεί βουλευτής ([άρθρο 37 §4 Σ](#)) ή τα συνεργαζόμενα κόμματα δεν απαιτείται να έχει τη βουλευτική ιδιότητα ούτε βέβαια να είναι αρχηγός τους κόμματος. Η λεγόμενη «διαρχία» (άλλος αρχηγός κόμματος και άλλος Πρωθυπουργός) επιτρέπεται σύμφωνα με το Σύνταγμα.¹⁴ Ως προς αυτό έχει, ωστόσο, διατυπωθεί και η αντίθετη άποψη,¹⁵ σύμφωνα με την οποία η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης και η διερευνητική εντολή δίνονται μόνο σε βουλευτή, ενώ μόνο στην περίπτωση της οικουμενικής Κυβέρνησης, ο διοριζόμενος Πρωθυπουργός δεν είναι αναγκαίο να έχει τη βουλευτική ιδιότητα (βλ. και στο κεφάλαιο περί Κυβέρνησης).

7.4.3 Η παροχή ψήφου εμπιστοσύνης και η απόσυρση της τελευταίας από τη Βουλή

7.4.3.1 Η κύρια έκφανση της κοινοβουλευτικής αρχής: Η (πρώτη και υποχρεωτική) ψήφος εμπιστοσύνης προς την Κυβέρνηση

Η εξάρτηση της Κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της Βουλής (κοινοβουλευτική αρχή) σημαίνει καταρχάς ότι η πρώτη υποχρεούται εντός αποκλειστικής προθεσμίας 15 (δεκαπέντε) ημερών από την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού να παρουσιαστεί στη Βουλή να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης. Ειδάλλως, αν δηλαδή η προθεσμία αυτή περάσει άπρακτη η Κυβέρνηση απαλλάσσεται αυτόματα από τα καθήκοντά της. Το ίδιο και αν ζητήσει, αλλά δεν λάβει ψήφο εμπιστοσύνης. Η πρώτη και υποχρεωτική αυτή χορήγηση ψήφου εμπιστοσύνης είναι η καρδιά της κοινοβουλευτικής αρχής, η χρονικά δεύτερη –καθώς χρονικά έπεται του διορισμού του Πρωθυπουργού– αλλά λογικά πρώτη «λογική στιγμή» της.

Ειδικότερα: Μέσα σε τριάντα ημέρες από τις εκλογές ([άρθρο 53 §1 Σ](#)) συγκαλείται η τακτική σύνοδος Βουλής. Μετά τον διορισμό και την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού, αυτός επιλέγει τα μέλη της Κυβέρνησής του και εντός δεκαπέντε ημερών, η τελευταία οφείλει να παρουσιασθεί στην Βουλή, να παρουσιάσει τις προγραμματικές της προτάσεις και να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης. Η ψηφοφορία επί της Βουλής έχει χαρακτήρα επιβεβαιωτικό της ήδη τεκμαιρόμενης, με βάση την αρχή της δεδηλωμένης, εμπιστοσύνης της Βουλής. Η προθεσμία αυτή των 15 ημερών για ψήφο εμπιστοσύνης και παρουσίαση προγραμματικών δηλώσεων είναι αποκλειστική που σημαίνει ότι η άπρακτη πάροδος της συνεπάγεται την απαλλαγή της κυβέρνησης από τα καθήκοντά της και επιφέρει τις συνέπειες καταψήφισης ([άρθρο 38 §1 Σ](#)).¹⁶ Ωστόσο, είναι εξίσου υποστηρίξιμη η άποψη ότι η δεκαπενθήμερη προθεσμία εκκινεί από τη συγκρότηση της Βουλής σε σώμα, η οποία, άλλωστε, κατά τους ορισμούς της διάταξης του [άρθρου 53 §1 Σ](#), πρέπει να συγκληθεί σε τακτική σύνοδο εντός 30 ημερών από τη διενέργεια των βουλευτικών εκλογών.¹⁷

Κατά το [άρθρο 84 §1 Σ](#), λοιπόν, μέσα σε 15 ημέρες από την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού η Κυβέρνηση υποχρεούται να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης. Είτε μετά από γενικές βουλευτικές εκλογές είτε μεσούσης της βουλευτικής περιόδου, εφόσον έχει επέλθει αλλαγή του προσώπου του Πρωθυπουργού, καθώς, όπως είπαμε, αλλαγή Πρωθυπουργού σημαίνει και νέα Κυβέρνηση και άρα υποχρέωση της τελευταίας να ζητήσει εκ νέου ψήφο εμπιστοσύνης.

Εξαίρεση στην υποχρέωση κάθε Κυβέρνησης να ζητάει ψήφο εμπιστοσύνης αμέσως μετά το σχηματισμό της αποτελεί ο διορισμός εκλογικής κυβέρνησης, είτε οικουμενικού είτε υπηρεσιακού χαρακτήρα, μετά την ατελέσφορη κατάληξη της διαδικασίας των διερευνητικών εντολών ακριβώς γιατί συνδέεται με τη διάλυση της Βουλής ([άρθρο 37 παρ. 3 Σ](#)). Οπότε μια εκλογική κυβέρνηση είναι η μόνη που δεν χρειάζεται ψήφο εμπιστοσύνης. Αντίθετα, οικουμενική που δεν είναι εκλογική αλλά σκοπεύει να κυβερνήσει και όχι να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές, πρέπει να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης.

7.4.3.2 Η τρίτη έκφανση της κοινοβουλευτικής αρχής: καθ' όλη τη διάρκεια της κυβερνητικής θητείας

Η τρίτη «λογική στιγμή» της κοινοβουλευτικής αρχής εκτείνεται σε όλη τη διάρκεια της θητείας της Κυβέρνησης, οπότε και τεκμαίρεται μέχρις αποδείξεως του αντιθέτου, ότι η Κυβέρνηση συνεχίζει να απολαμβάνει την εμπιστοσύνη ή έστω την ανοχή της (πλειοψηφίας της) Βουλής. Απόδειξη της συνδρομής της

¹⁴ Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β'*, 287, Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 516.

¹⁵ Σπυρόπουλος, *Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο*, 299.

¹⁶ Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 404.

¹⁷ Βλ. σχετικά Χρυσόγονου, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 517, όπου επισημαίνεται ότι σε περιπτώσεις που η τήρηση του δεκαπενθήμερου είναι αντικειμενικά αδύνατη, επειδή η Βουλή δεν έχει συγκροτηθεί σε σώμα, η αντίστοιχη δεκαπενθήμερη προθεσμία παρεκτείνεται έως τη συγκρότηση αυτή.

υπαρξιακής αυτής προϋπόθεσης για τη νόμιμη λειτουργία μιας Κυβέρνησης μπορεί να ζητηθεί είτε από την ίδια την Κυβέρνηση είτε από την αντιπολίτευση. Σύμφωνα με το [άρθρο 84§1 Σ](#):

1. Η Κυβέρνηση οφείλει να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής. Μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού, η Κυβέρνηση υποχρεούται να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής και μπορεί να τη ζητεί και οποτεδήποτε άλλοτε.

Σύμφωνα με το [άρθρο 84 §2 Σ](#), η Βουλή μπορεί με απόφασή της να αποσύρει την εμπιστοσύνη της από την Κυβέρνηση ή από μέλος της. Ψήφος εμπιστοσύνης μπορεί να ζητηθεί οποτεδήποτε από την Κυβέρνηση, ανάλογα με την πολιτική συγκυρία.

Η αντιπολίτευση από την πλευρά της μπορεί να υποβάλει πρόταση δυσπιστίας, η οποία αποτελεί το πιο δυνατό μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου στη διάθεση της αντιπολίτευσης. Τίθεται, ωστόσο, ένας χρονικός περιορισμός στη θεσμική δυνατότητα της αντιπολίτευσης να ασκήσει το έσχατο μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου, την πρόταση δυσπιστίας, προκειμένου να μη γίνεται κατάχρησή της με σκοπό την παρακώλυση του κυβερνητικού έργου και μόνον: τέτοια πρόταση μπορεί να υποβληθεί μόνο μετά την πάροδο εξαμήνου αφότου η Βουλή απέρριψε μια προηγούμενη πρόταση δυσπιστίας.

Διαδικαστικά, η πρόταση δυσπιστίας πρέπει να είναι υπογραμμένη από το ένα έκτο τουλάχιστον των βουλευτών και να περιλαμβάνει σαφώς τα θέματα για τα οποία θα διεξαχθεί η συζήτηση. Είναι προφανές ότι, αν μια πρόταση δυσπιστίας στηρίζεται από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, τότε κατ' εξαίρεση μπορεί να υποβληθεί και πριν από την πάροδο εξαμήνου, αφού σ' αυτή την περίπτωση είναι σίγουρη η ευδοκίμησή της.

Η συζήτηση για την πρόταση εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας αρχίζει μετά δύο ημέρες από την υποβολή της σχετικής πρότασης, εκτός αν η Κυβέρνηση, σε περίπτωση πρότασης δυσπιστίας, ζητήσει να αρχίσει αμέσως η συζήτηση. Η τελευταία δεν μπορεί να παραταθεί πέρα από τρεις ημέρες από την έναρξή της. Τέλος, η ψηφοφορία για την πρόταση εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας διεξάγεται αμέσως μόλις τελειώσει η συζήτηση, μπορεί όμως να αναβληθεί για σαράντα οκτώ ώρες, αν το ζητήσει η Κυβέρνηση, προκειμένου να έχει περισσότερο χρόνο προετοιμασίας για να ανασυγκροτήσει τυχόν τις κοινοβουλευτικές δυνάμεις της.

7.4.3.3 Έγκριση πρότασης εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας

Σε αυτό το σημείο ανακύπτει το ζήτημα του αριθμού των θετικών ψήφων που απαιτείται να συγκεντρώσει η Κυβέρνηση, προκειμένου να θεωρηθεί ότι έλαβε την ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής, και αντίστροφα η πλειοψηφία με την οποία γίνεται δεκτή μία πρόταση δυσπιστίας. Δύο απόψεις υποστηρίζονται ως προς την απάντηση στο πρώτο ερώτημα: σύμφωνα με τη μία άποψη, οι πλειοψηφίες για την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης διαφοροποιούνται ανάλογα αν είμαστε στην πρώτη και υποχρεωτική ή σε επόμενη και δυνητική παροχή ψήφου εμπιστοσύνης. Σύμφωνα με την άποψη αυτή,¹⁸ την πρώτη φορά απαιτείται η απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Σύμφωνα με τη δεύτερη άποψη,¹⁹ δεν υπάρχει διαφοροποίηση, οπότε και ισχύει το [άρθρο 84 §6Σ](#).

Στη διάταξη αυτή προβλέπονται δύο αριθμητικές προϋποθέσεις για την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης, που πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά. Και συγκεκριμένα: πρόταση εμπιστοσύνης γίνεται δεκτή με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων, η οποία δεν μπορεί να είναι κατώτερη από τα 2/5 του όλου αριθμού των βουλευτών, δηλαδή από 120 θετικές ψήφους. Στην περίπτωση που η κυβέρνηση στηριχθεί στη θετική ψήφο λιγότερων των 151 βουλευτών (δηλαδή από 120 έως 150 βουλευτών), τότε έχουμε «κυβέρνηση μειοψηφίας» ή «ανοχής». Είναι πολιτικά πιθανό, βέβαια, η Κυβέρνηση αυτή να αντιμετωπίσει προβλήματα όταν επιχειρήσει την ψήφιση στη Βουλή κρίσιμων νομοσχεδίων. Έως σήμερα, υπό το Σύνταγμα του 1975, δεν έχει υπάρξει κυβέρνηση μειοψηφίας.

Αντίθετα, για να γίνει δεκτή μία πρόταση δυσπιστίας απαιτείται η απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, δηλαδή οι ψήφοι τουλάχιστον 151 βουλευτών κατά της Κυβέρνησης. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι για να γίνει δεκτή η πρόταση εμπιστοσύνης αρκεί η πλειοψηφία των παρόντων, ενώ αντίθετα για να γίνει δεκτή η πρόταση δυσπιστίας απαιτείται η πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Η λογική

¹⁸ Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Τόμ. Β', 290 επ.

¹⁹ Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 518, Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 406 επ.

(ratio) των διαφορετικών πλειοψηφιών, που επιτρέπουν την επιβίωση της Κυβέρνησης, έστω και με την ανοχή κάποιων μελών του Κοινοβουλίου, είναι ότι το Σύνταγμα ευνοεί την κυβερνητική σταθερότητα.

Αποδοχή της πρότασης δυσπιστίας κατά όλης της Κυβέρνησης ή απόρριψη πρότασης εμπιστοσύνης συνεπάγεται την άμεση απαλλαγή της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της και την κίνηση της διαδικασίας των διερευνητικών εντολών κατ' [άρθρο 37 Σ](#) (ή την εξαιρετική περίπτωση της προεδρικής διάλυσης της Βουλής, κατ' [άρθρο 41 §1 Σ](#)).

7.5 Κοινοβουλευτική αρχή και διάκριση των εξουσιών

Σύμφωνα με τα παραπάνω, κοινοβουλευτική αρχή είναι ο κανόνας σύμφωνα με τον οποίο η Κυβέρνηση που διορίζεται από τον Αρχηγό του κράτους και ασκεί την εκτελεστική εξουσία εξαρτάται από την εμπιστοσύνη της Βουλής.²⁰ Όπως στο παρελθόν έτσι και σήμερα, η αρχή αυτή διαρρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ του κυρίως οργάνου που ασκεί τη νομοθετική λειτουργία, της Βουλής, και εκείνου που κατεξοχήν ασκεί την εκτελεστική λειτουργία, της Κυβέρνησης. Εξάλλου, το κοινοβουλευτικό σύστημα συνυπάρχει με το προεδρευόμενο, στο οποίο την πολιτική εξουσία έχει ο Πρωθυπουργός και η κυβέρνησή του, και όχι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Εξ ου ο τελευταίος στο κοινοβουλευτικό σύστημα εκλέγεται συνήθως έμμεσα, δηλαδή από τη Βουλή, και όχι από τον λαό.

Ως ιστορικό φαινόμενο και ως συνταγματικός κανόνας η κοινοβουλευτική αρχή διαρρυθμίζει:

1. τις θεσμικές σχέσεις μεταξύ εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας,
2. τις πολιτικές σχέσεις μεταξύ των κομμάτων που εκπροσωπούνται στο Κοινοβούλιο, και
3. τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ
 - των δυνάμεων που εκπροσωπούνται από τα διάφορα άμεσα όργανα του Κράτους (κυρίως μεταξύ του μονάρχη/αρχηγού του Κράτους και του Κοινοβουλίου),
 - ή στο εσωτερικό των οργάνων αυτών (κυρίως στο εσωτερικό του Κοινοβουλίου).

Βενιζέλου, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*.

Η κοινοβουλευτική αρχή σηματοδοτεί την πρωταρχία της Βουλής, ως του αντιπροσωπευτικού οργάνου που εκλέγεται άμεσα από το λαό. Ταυτόχρονα, όμως, εξασφαλίζει την ισορροπία μεταξύ νομοθετικής εξουσίας και της εκτελεστικής, καθώς η Κυβέρνηση εξαρτάται μεν από την εμπιστοσύνη της Βουλής, έχει όμως την αρμοδιότητα να διαλύει την τελευταία, εφόσον διαθέτει την εμπιστοσύνη της.²¹ Εξάλλου, εφόσον η Κυβέρνηση και η Βουλή (κατά πλειοψηφία) συμπορεύονται πολιτικά, συντελείται στην πράξη μία ενοποίηση της πολιτικής εξουσίας σε ένα ενιαίο κέντρο, σε αυτό του κυβερνώντος κόμματος ή των κυβερνώντων κομμάτων. Από την άλλη, ο αρχηγός του κράτους περιορίζεται σε έναν κατά βάση ρυθμιστικό και συμβολικό ρόλο, χωρίς πολιτική ευθύνη.

Στο κοινοβουλευτικό σύστημα η Κυβέρνηση δημιουργεί ένα πολιτικό «όλον» με την πλειοψηφία της Βουλής (συμπολίτευση), ενώ ως αντίβαρο στην Κυβέρνηση εμφανίζεται η αντιπολίτευση, μείζων και ελάσσων. Η πραγματική, οντολογική διάκριση των εξουσιών μετατοπίζεται συνεπώς από το δίπολο νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, στο δίπολο Κυβέρνησης και συμπολίτευσης από τη μια, και αντιπολίτευσης από την άλλη.²² Στο σύστημα αυτό ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παραμένει πολιτικά αμέτοχος και κομματικά ουδέτερος. Και ειδικότερα, υποχρεούται να διορίσει Πρωθυπουργό τον αρχηγό της δεδηλωμένης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Έτσι, με τον ίδιο εξαντλητικό τρόπο, διαρρυθμίζονται και οι σχέσεις αρχηγού κράτους και Πρωθυπουργού κατά τη διαδικασία διορισμού Κυβέρνησης.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαθέτει τη ρυθμιστική αρμοδιότητα διάλυσης της Βουλής, την οποία, μάλιστα, σε ορισμένες ρητά αναφερόμενες περιπτώσεις (βλ. [άρθρο 32 §4](#) και [41 §1 Σ](#) σε συνδυασμός με το [άρθρο 35 §2 Σ](#)) μπορεί να προκαλέσει και χωρίς την προσυπογραφή του Πρωθυπουργού. Επίσης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας συγκαλεί, κατά τις διατάξεις των [άρθρων 40](#) και [64](#), τη Βουλή σε Σύνοδο (τακτική, έκτακτη

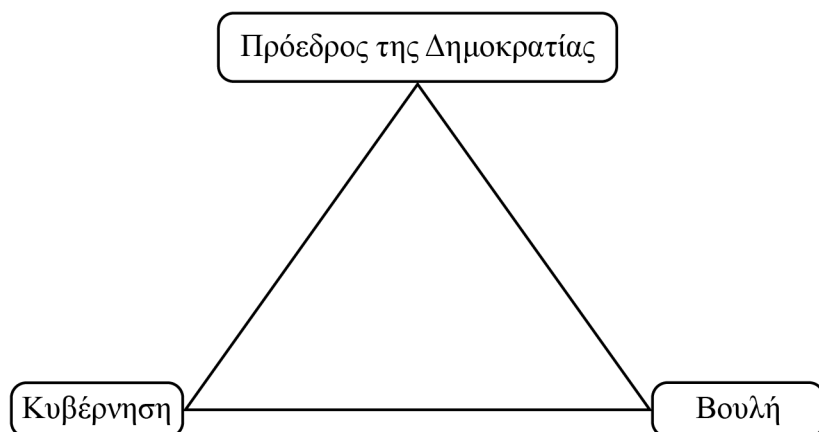
²⁰ Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 399.

²¹ Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β'*, 105·Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας 2008, 399·Φ. Σπυρόπουλος, *Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2006, 59-60.

²² Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β'*, 100.

ή και ειδική). Από την άλλη μεριά, στο πλαίσιο του αμιγούς χαρακτήρα του κοινοβουλευτικού μας πολιτεύματος, η Βουλή εκλέγει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ο ρόλος του οποίου, καθώς δεν διαθέτει άμεση λαϊκή νομιμοποίηση, περιορίζεται σε διαδικαστικού χαρακτήρα ενέργειες, απαραίτητες για τη λειτουργία του Πολιτεύματος, ονομαστικού, όμως, χαρακτήρα, στις περισσότερες περιπτώσεις, καθώς τελούν υπό τον κανόνα της υπουργικής προσηγογραφίας.

Το κοινοβουλευτικό σύστημα αναπαρίσταται με ένα τριγωνικό σχήμα, στο οποίο εμφανίζεται ο αλληλοεπηρεασμός των τριών άμεσων κρατικών οργάνων: της άμεσα εκλεγμένης Βουλής και των δύο πόλων της εκτελεστικής εξουσίας, δηλ. του Προέδρου της Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης.

Σχήμα 7.2 Δημιουργός: Αναστάσιος Παυλόπουλος.

Στον αντίποδα του κοινοβουλευτικού συστήματος βρίσκεται το προεδρικό και ημιπροεδρικό σύστημα, στα οποία την πολιτική εξουσία διαθέτει ο αρχηγός του κράτους, δηλαδή ο άμεσα εκλεγμένος Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ενώ η Κυβέρνηση εξαρτάται από τον τελευταίο με τον οποίο και συμφωνεί πολιτικά. Συνεπώς, δεν είναι απαραίτητο η κοινοβουλευτική πλειοψηφία να συμφωνεί πολιτικά με την εκτελεστική εξουσία, η οποία και ενοποιείται εσωτερικά (Πρόεδρος και Κυβέρνηση). Το δε ημιπροεδρικό σύστημα χαρακτηρίζεται και αυτό από την (α) ενισχυμένη θέση του αρχηγού του κράτους, (β) που διαθέτει αυτοτελή πολιτική νομιμοποίηση και είναι (γ) εξοπλισμένος με ουσιαστικές αρμοδιότητες. Στη γαλλική συνταγματική πρακτική του ημιπροεδρικού πολιτεύματος η Κυβέρνηση αμέσως μετά το διορισμό της δεν έχει υποχρέωση να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης αλλά μπορεί να το κάνει και αργότερα.

Κατά συνέπεια, στα κοινοβουλευτικά συστήματα υφίσταται πιο χαλαρή διάκριση μεταξύ της νομοθετικής και της εκτελεστικής λειτουργίας από ό,τι στα ημιπροεδρικά ή προεδρικά, δεδομένου ότι στα πρώτα η Κυβέρνηση δεν μπορεί να διαφωνεί πολιτικά με την πλειοψηφία της Βουλής, αφού η τελευταία την έχει αναδείξει.

Κοινοβουλευτική αρχή

Πρωταρχικότητα Βουλής

=
ουσιαστική υπεροχή της Βουλής ως αντιπροσωπείας του κυρίαρχου λαού έναντι των υπολοίπων κρατικών οργάνων (πλην του λαού)

εξάρτηση της κυβέρνησης από τη Βουλή

στη φάση διορισμού Κυβέρνησης (αρχή δεδηλωμένης)

υποχρεωτικά ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή μέσα σε 15 ημέρες από την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού (άρθρο 84 Σ)

Πρόταση εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας προαιρετικά (τηρώντας το Σύνταγμα)

Ήπια διάκριση μεταξύ νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας

Κυβέρνηση και συμπολίτευση
Αντιπολίτευση

Η κοινοβουλευτική αρχή είναι:

- Κανόνας που αφορά τη συγκρότηση και την άσκηση της κρατικής εξουσίας, εφόσον εξαρτά την ανάδειξη και νόμιμη λειτουργία της Κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της Βουλής.
- Κριτήριο που αφορά την αυστηρότητα ή τη χαλαρότητα της διάκρισης μεταξύ εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας, και ειδικότερα σηματοδοτεί μία πιο χαλαρή διάκριση μεταξύ των δύο εξουσιών.

7.6 Απαλλαγή Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της

7.6.1 Γενικά

Στο πλαίσιο της λειτουργίας του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, εντάσσεται και η απαλλαγή της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της. Η Κυβέρνηση, κάθε φορά που δεν καταφέρνει να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, απαλλάσσεται από τα καθήκοντά της.

7.6.2 Περιπτώσιολογία

7.6.2.1 Άπρακτη παρέλευση προθεσμίας για υποχρεωτική λήψη εμπιστοσύνης

Η ψήφος εμπιστοσύνης της Βουλής προς την Κυβέρνηση δίνεται μετά τον διορισμό και την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού. Η Κυβέρνηση, οφείλει εντός 15 ημερών να παρουσιαστεί και να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή. Σε περίπτωση που περάσει άπρακτη η περίοδος, και η Κυβέρνηση δεν εμφανιστεί στη Βουλή για να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, τότε συντελείται η απαλλαγή της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της και συνεχίζεται η διαδικασία των ερευνητικών εντολών.

7.6.2.2 Αποδοχή πρότασης δυσπιστίας ή απόρριψη πρότασης εμπιστοσύνης

Δεύτερη περίπτωση απαλλαγής της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της είναι μεταγενέστερα, αν γίνει δεκτή η πρόταση δυσπιστίας ή απορριφθεί η πρόταση για την ψήφο εμπιστοσύνης. Σε αυτή την περίπτωση ο

Πρόεδρος της Δημοκρατίας την απαλλάσσει από τα καθήκοντά της, ενώ παρέλκει η παραίτησή της, και στη συνέχεια, ακολουθεί η κίνηση των διαδικασιών του [άρθρου 37Σ](#) (διορισμός νέας Κυβέρνησης ή εκλογές).²³

7.6.2.3 Παραίτηση της Κυβέρνησης (συνολικά) ή του Πρωθυπουργού

Τρίτη περίπτωση απαλλαγής της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της είναι η περίπτωση της παραίτησής της. Η Κυβέρνηση μπορεί να παραιτηθεί, εφόσον προηγουμένως είχε την εμπιστοσύνη της απόλυτης πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών. Επιπλέον, η παραίτηση αφορά το σύνολο της Κυβέρνησης ([άρθρο 38 παρ. 1Σ](#)) και όχι την ατομική παραίτηση του προσώπου του Πρωθυπουργού ([άρθρο 38 παρ. 2Σ](#)). Αν έχουμε παραίτηση του Πρωθυπουργού ατομικά, τότε αντικαθίσταται ο Πρωθυπουργός, εφόσον συνεχίζει να υπάρχει πλειοψηφία στη Βουλή που να στηρίζει την Κυβέρνηση, και η νέα Κυβέρνηση πρέπει να ζητήσει εκ νέου ψήφο εμπιστοσύνης.

Στην περίπτωση της παραίτησης της Κυβέρνησης, η οποία, όπως προελέχθη, είχε την απόλυτη πλειοψηφία, δηλαδή την εμπιστοσύνη της Βουλής, αν επιβεβαιωθεί η αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης, τότε ακολουθεί η διαδικασία των εκλογών και διορίζεται η εκλογική Κυβέρνηση, χωρίς όμως να προηγηθούν οι διερευνητικές εντολές.²⁴

Αντίθετα, η διαδικασία των διερευνητικών εντολών δεν ακολουθείται στην περίπτωση της ατομικής παραίτησης μόνο του Πρωθυπουργού, εφόσον η κοινοβουλευτική πλειοψηφία επιθυμεί να συνεχίσει να κυβερνάει, οπότε επιλέγει άλλον Πρωθυπουργό. Σε αυτήν την περίπτωση, αν πρόκειται για μονοκομματική Κυβέρνηση, τότε η κοινοβουλευτική ομάδα προτείνει τον νέο πρωθυπουργό. Εάν όμως, πρόκειται για Κυβέρνηση συνασπισμού, τότε απαιτείται η πολιτική συμφωνία των δυνάμεων για την αντικατάσταση του προσώπου του Πρωθυπουργού, η οποία αν δεν επιτευχθεί ακολουθείται η διαδικασία των διερευνητικών εντολών και εάν ούτε αυτές τελεσφορήσουν, διορίζεται εκλογική Κυβέρνηση.

Θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι η ατομική παραίτηση του Πρωθυπουργού δε συμπαρασύρει το κυβερνών κόμμα, το οποίο μπορεί να συνεχίσει να κυβερνά. Βέβαια, κάθε αλλαγή του Πρωθυπουργού σημαίνει και αλλαγή Κυβέρνησης, ακόμα κι αν δεν αλλάζει κανένα άλλο πρόσωπο της Κυβέρνησης. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι κάθε φορά που αλλάζει το πρόσωπο του Πρωθυπουργού, αλλάζει και η Κυβέρνηση και η νέα Κυβέρνηση οφείλει να πάει στη Βουλή και να αναζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης. Επίσης, σύμφωνα με τον Χρυσόγονο, εάν μεσολαβήσει αλλαγή ηγεσίας του κόμματος, τότε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας οφείλει να διορίσει ως πρωθυπουργό τον αρχηγό που έχει εκλέξει το κόμμα.²⁵

²³ Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, β' αναθ. έκδοση με συνδρομή Στυλιανού-Ιωάννη Κουτνατζή, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας 2014, 520, Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας, 2008, 642.

²⁴ Κατά τον Κ. Χρυσόγονο [*Συνταγματικό Δίκαιο*, 521-522], σε περίπτωση παραίτησης Κυβέρνησης στηριζόμενης σε μονοκομματική πλειοψηφία στη Βουλή, η παραπομπή του [άρθρου 38 § 1](#) στο [άρθρο 37 § 3](#) εδ. γ πρέπει να εκληφθεί ότι γίνεται όχι στην πρώτη φάση της σύσκεψης, αλλά στην δεύτερη αποκλειστικά φάση της, δηλ. στην επιδίωξη σχηματισμού οικουμενικής εκλογικής Κυβέρνησης. Έτσι και ο Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 643.

²⁵ Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 522-523.

Περιπτώσεις απαλλαγής της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της (διάγραμμα):

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 108
Αποδοχή παραίτησης του Πρωθυπουργού
Γεωργίου Παπανδρέου του Ανδρέα.

**Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ**

Έχοντας υπόψη:

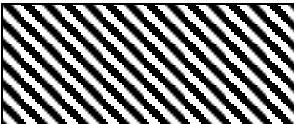
1. Τις διατάξεις του άρθρου 38 παρ. 1 του Συντάγματος.
2. Την παραίτηση που υπέβαλε ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου του Ανδρέα, αποφασίζουμε:
Αποδεχόμαστε την παραίτηση που υπέβαλε ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου του Ανδρέα και τον απαλλάσσουμε από τα καθήκοντά του.
Στον Πρωθυπουργό αναθέτουμε τη δημοσίευση και εκτέλεση του παρόντος Διατάγματος.

Αθήνα, 9 Νοεμβρίου 2011

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΡΟΛΟΣ ΓΡ. ΠΑΠΟΥΛΙΑΣ
Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

1. Απρακτη πάροδος της αποκλειστικής προθεσμίας των 15 ημερών μετά τον διορισμό της Κυβέρνησης χωρίς η τελευταία να αναζητήσει και να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή.
2. Απόρριψη πρότασης εμπιστοσύνης ή αποδοχή πρότασης δυσπιστίας κατά ά. 84 Σ. απαλλαγή Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της (άρθρο 38 § 1) = παρέλκει η παραίτηση. Ακολουθεί η κίνηση των διαδικασιών του άρθρου 37 Σ. (διορισμός νέας κυβέρνησης ή εκλογές) ή 41 § 1 (αν η Βουλή δεν εξασφαλίζει κυβερνητική σταθερότητα).
3. Παραίτηση Κυβέρνησης
 - 3α. αν η κυβέρνηση είχε απόλυτη πλειοψηφία κατευθείαν σε σύσκεψη αρχηγών για οικουμενική εκλογική κυβέρνηση, και αν όχι υπηρεσιακή. Συνεπώς η παραίτηση της κυβέρνησης αντιστοιχεί με ανατιωδή διάλυση της Βουλής με κυβερνητική πρωτοβουλία
 - 3β. Αν όχι μονοκομματική κυβέρνηση, αλλά συνασπισμός κομμάτων = αν υπάρχει ήδη συμφωνία, αντικατάσταση προσώπου, αλλιώς διερευνητικές εντολές

4. 38 § 2 ατομική παραίτηση Πρωθυπουργού (38 § 1Σ) = παραίτηση κυβέρνησης. Το πλειοψηφούν κόμμα μπορεί να συνεχίσει να κυβερνά = 38 παρ. 2 εδ. α' & β' πρόταση από κοινοβουλευτική ομάδα.

Απαλλαγή της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της (α. 38 § 1 Συντ.)		
	Παραίτηση (συλλογικά το Υπουργικό Συμβούλιο ή ο Πρωθυπουργός υπό την ιδιότητά του αυτή)	Άρση εμπιστοσύνης της Βουλής (κατόπιν υπερψήφισης πρότασης δυσπιστίας ή καταψήφισης πρότασης εμπιστοσύνης)
Κυβέρνηση στηριζόμενη σε μονοκομματική πλειοψηφία	α. 37 § 3 εδ. Γ Κατά την ορθότερη εκδοχή εφαρμόζεται απευθείας η δεύτερη φάση της σύσκεψης των αρχηγών των κομμάτων, με στόχο το σχηματισμό «οικουμενικής» εκλογικής κυβέρνησης	α. 37 §§ 2-3-4 (Εφαρμόζεται η διαδικασία των διερευνητικών εντολών)
Κυβέρνηση συνασπισμού κομμάτων	α. 37 §§ 2-3-4 (Εφαρμόζεται η διαδικασία των διερευνητικών εντολών)	α. 37 §§ 2-3-4 (Εφαρμόζεται η διαδικασία των διερευνητικών εντολών)

Δραστηριότητα3:

Δείτε το παρακάτω προεδρικό διάταγμα και γράψτε τι κατά τη γνώμη σας συνέβη από συνταγματικής άποψης τον Νοέμβριο 2011, όταν η Κυβέρνηση Παπανδρέου παραιτήθηκε και ανέλαβε Πρωθυπουργός συμμαχικής Κυβέρνησης ο κ Παπαδήμος.

Παραίτηση Κυβέρνησης

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 109
Διορισμός του Λουκά Παπαδήμου του Δημητρίου
ως Πρωθυπουργού.

**Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ**

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις των άρθρων 35 παρ. 2 περίπτ. α', 38 παρ. 1 εδάφ. τρίτο, 37 παρ. 1 και 37 παρ. 3 εδάφ. τρίτο του Συντάγματος.

2. Το 108/2011 π.δ. «Αποδοχή παραίτησης του Πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου του Ανδρέα».

3. Τη διαπιστωθείσα συμφωνία των κομμάτων που διθετούν στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών για το σχηματισμό Κυβέρνησης, αποφασίζουμε:

Διορίζουμε Πρωθυπουργό το Λουκά Παπαδήμο του Δημητρίου.

Το παρόν διάταγμα να δημοσιευτεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 11 Νοεμβρίου 2011

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΡΟΛΟΣ ΓΡ. ΠΑΠΟΥΛΙΑΣ

αν η Κυβέρνηση είχε απόλυτη πλειοψηφία

- Θέλει να συνεχίσει να κυβερνά η κοινοβουλευτική πλειοψηφία;
- Αν ναι, μόνη, με άλλο Πρωθυπουργό ή σε Κυβέρνηση συνασπισμού;
- Αν όχι = αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης
- Τότε, σύσκεψη αρχηγών για οικουμενική εκλογική κυβέρνηση,
- και αν όχι συμφωνία για οικουμενική, τότε υπηρεσιακή εκλογή

7.7 Η διάλυση της Βουλής

7.7.1 Έννοια και ratio της 'διάλυσης'

«Διάλυση» της Βουλής έχουμε όταν τερματίζεται πρόωρα η θητεία της Βουλής, πριν δηλαδή την περάτωση της τετραετίας που προβλέπει ως κανονική διάρκεια της θητείας της το [άρθρο 53 Σ.](#)²⁶

Σκοπός της θεσμικής δυνατότητας πρόωρης λήξης της θητείας της Βουλής, σε αντίθεση με μια αυστηρή τήρηση της τετραετίας που θα ήταν η άλλη εναλλακτική είναι η διασφάλιση της λειτουργικότητάς της, με άλλα λόγια η διάλυση (πρέπει να) προβλέπεται ως αντίδοτο στην αδυναμία της Βουλής με τη συγκεκριμένη σύνθεσή της να επιτελέσει το συνταγματικό της ρόλο ανάδειξης κυβέρνησης και αντιμετώπισης των κρίσιμων εθνικών θεμάτων.²⁷

Διάλυση της Βουλής είναι η πρόωρη λήξη της θητείας της Βουλής, δηλαδή πριν τη λήξη της προβλεπόμενης τετραετούς θητείας της. Οι περιπτώσεις αυτές δε, προβλέπονται περιοριστικά στο Σύνταγμα.

Διάλυση επιτρέπεται μόνο για λόγο που προβλέπεται περιοριστικά στο Σύνταγμα· ειδικά, η διάλυση θα ήταν αντισυνταγματική, ως αντίθετη στο [53 παρ. 1 Σ.](#) Με άλλα λόγια οι περιπτώσεις διάλυσης της Βουλής τυποποιούνται αυστηρά, προκειμένου να μην επιτρέπεται χειραγώγηση της διαδικασίας αυτής και της προκήρυξης εκλογών. Την ιστορική ratio της διάταξης μπορούμε να αναζητήσουμε στις εμπειρίες του παρελθόντος, όταν η διάλυση είχε χρησιμοποιηθεί με τρόπο αντιδημοκρατικό από τον Βασιλιά (που συνιστούσε ένα αντικοινοβουλευτικό και αυταρχικό στοιχείο στο Πολίτευμα). Αντίστοιχα, αν η διάλυση εξαρτιόταν από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, θα εισαγόταν ένα ορλεανικό στοιχείο στο πολίτευμα, με την έννοια ότι η θητεία της Κυβέρνησης θα εξαρτιόταν όχι μόνο από τη Βουλή αλλά και από τον αρχηγό του κράτους. Η ρητή τυποποίηση αποσκοπεί στην κατά το δυνατόν διαφύλαξη της διαδικασίας και της ισότητας στον ανταγωνισμό μεταξύ των κομμάτων, καθώς και μόνον η επιλογή του χρονικού σημείου των εκλογών

²⁶ Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β'*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας²1993, 237, κατά τον οποίο η διάλυση της βουλής κατά την ανωτέρω έννοια, πρέπει να διακρίνεται από την λήξη της θητείας της Βουλής, λόγω εκπνοής της τετραετίας κατά το [άρθρο 53 § 1 Σ.](#) Έτσι και ο Φ. Σπυρόπουλος, *Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας 2006, 282.

²⁷ Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 497-επ.

μπορεί να επηρεάσει την έκβασή τους. Με βάση τις παραπάνω σκέψεις, επιλογή του συντακτικού νομοθέτη ήταν η αυστηρότερη τυποποίηση των περιπτώσεων διάλυσης της Βουλής, ώστε να υπάρχει πληρέστερη κατοχύρωση του δημοκρατικού πολιτεύματος και για να μπορεί η Κυβέρνηση να προγραμματίζει την πολιτική της χωρίς να φοβάται πρόωρες εκλογές με πρωτοβουλία του ΠτΔ.²⁸

Η διάλυση της Βουλής γίνεται με Προεδρικό Διάταγμα που θυροκολλάται στη Βουλή, (βλ [πλάνα αρχείου από το 1996](#)).

7.7.2 Η ρύθμιση της διάλυσης στο ισχύον ελληνικό Σύνταγμα

Σύμφωνα με το Σύνταγμα 1975/86/2001/08 διάλυση της Βουλής προβλέπεται στις ακόλουθες περιπτώσεις και υπό τις ρητά προβλεπόμενες προϋποθέσεις, οι οποίες μπορούν να διακριθούν σε υποχρεωτική εκ του Συντάγματος και δυνητική (κατά διακριτική ευχέρεια με πρωτοβουλία κάποιου οργάνου) διάλυση της Βουλής.

Η διάλυση της Βουλής διακρίνεται σε υποχρεωτική εκ του Συντάγματος και σε δυνητική, δηλαδή στην κατά διακριτική ευχέρεια κρατικού οργάνου.

7.7.2.1 Υποχρεωτική εκ του Συντάγματος διάλυση της Βουλής

Πρώτη περίπτωση υποχρεωτικής διάλυσης της Βουλής, είναι η περίπτωση αδυναμίας της Βουλής να εκλέξει Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Η εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας απαιτεί αυξημένη πλειοψηφία και άρα, ευρύτερη πολιτική συναίνεση, η οποία αν δεν επιτευχθεί οδηγεί στη διάλυση της Βουλής και στην προκήρυξη εκλογών (ά. 32παρ. 4Σ). Η δεύτερη περίπτωση, είναι αυτή της αδυναμίας της Βουλής να εκλέξει βιώσιμη Κυβέρνηση (37παρ3Σ).

7.7.2.1.1 Αδυναμία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας

Η Βουλή διαλύεται υποχρεωτικά όταν διαπιστωθεί αδυναμία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας, όταν δηλαδή δεν επιτευχθεί η αυξημένη πλειοψηφία που απαιτείται για εκλογή του ρυθμιστή του πολιτεύματος (σύμφωνα με το [άρθρο 32 παρ 4](#) εδ. α' και [41 παρ 5](#)). Την περίπτωση αυτή συζητάμε αναλυτικότερα στο κεφάλαιο σχετικά με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.²⁹

Δραστηριότητα 1:

Αφού μελετήσετε προσεκτικά το παρόν κεφάλαιο και το κεφάλαιο σχετικά με τον ΠτΔ, σταχυολογήστε και αξιολογήστε κριτικά τις προτάσεις που κατατέθηκαν στο πλαίσιο της διαδικασίας αναθεώρησης του 2006-2008 (και επαναλαμβάνονται σήμερα) για κατάργηση της θεσμικής υποχρέωσης διάλυσης της Βουλής λόγω μη δυνατότητάς της να εκλέξει νέο ΠτΔ. Συμφωνείτε με κάποια από τις προτάσεις αυτές; Με ποια; Τεκμηριώστε την απάντησή σας.

Θα σας βοηθήσει να διαβάσετε κάποια από τα κείμενα που θα βρείτε στο manesis.blogspot.gr με ετικέτα «Πρόεδρος της Δημοκρατίας και προκήρυξη εκλογών».

7.7.2.1.2 Αδυναμία ανάδειξης κυβέρνησης

Η δεύτερη περίπτωση υποχρεωτικής εκ του Συντάγματος διάλυσης της Βουλής είναι όταν διαπιστώνεται αδυναμία ανάδειξης βιώσιμης κυβέρνησης (σύμφωνα με το ά 37 παρ 3 γ Σ σε συνδυασμό με το ά 35 παρ 2 περ γ, που ορίζει ότι το προεδρικό διάταγμα της διάλυσης δεν χρειάζεται προσυπογραφή). Στο σημείο αυτό αποτυπώνεται μια ακόμη διάσταση της ισορροπίας μεταξύ Βουλής και Κυβέρνησης και η αλληλεξάρτηση μεταξύ τους, καθώς η Βουλή, κατά κάποιο τρόπο «τιμωρείται» με διάλυση, ακριβώς επειδή δεν μπορεί να

²⁸ Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 239 επ. Για την αυστηρότερη τυποποίηση του θεσμού της διάλυσης της Βουλής μετά την αναθεώρηση του 1986 βλ. Βενιζέλου, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 657 επ.

²⁹ Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 499.

σχηματίσει την αναγκαία πλειοψηφία (ή έστω μειοψηφία με ανοχή, κατά μια άποψη, που συζητήσαμε στο κεφάλαιο περί κοινοβουλευτικής αρχής), που θα στηρίξει Κυβέρνηση.

3309

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

Αρ. Φύλλου 125

19 Μαΐου 2012

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 72

Διάλυση της Βουλής, προκήρυξη εκλογής Βουλευτών και σύγκληση της νέας Βουλής.

**Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ**

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις των άρθρων 35 παρ. 2 περίπτ. γ' και 37 παρ. 3 εδάφ. τρίτο του Συντάγματος.

2. Το γεγονός ότι: α) οι διερευνητικές εντολές που δόθηκαν στους αρχηγούς των πρώτου, δεύτερου και τρίτου σε κοινοβουλευτική δύναμη κομμάτων δεν τελεσφόρησαν, β) κατά τη σύσκεψη των αρχηγών των κομμάτων στις 15 Μαΐου 2012 επιβεβαιώθηκε η αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, γ) απέτυχαν οι προσπάθειες σχηματισμού Κυβέρνησης από όλα τα κόμματα της Βουλής για τη διενέργεια εκλογών και δ) αναθέσαμε στον Παναγιώτη

Πικραμμένο, Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας, το σχηματισμό Κυβέρνησης ευρύτερης αποδοχής για να διενεργήσει εκλογές, αποφασίζουμε:

Διαλύουμε τη Βουλή της ΙΔ' Περιόδου Προεδρευόμενης Δημοκρατίας, καλούμε τους εκλογείς για την εκλογή Βουλευτών στις 17 Ιουνίου 2012, ημέρα Κυριακή, και συγκαλούμε τη Βουλή που θα προκύψει από τις εκλογές στις 28 Ιουνίου 2012, ημέρα Πέμπτη και ώρα 11.00.

Στον Υπουργό Εσωτερικών αναθέτουμε τη δημοσίευση και εκτέλεση του παρόντος διατάγματος.

Αθήνα, 19 Μαΐου 2012

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΡΟΛΟΣ ΓΡ. ΠΑΠΟΥΛΙΑΣ

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΟΘ. ΠΙΚΡΑΜΜΕΝΟΣ

7.7.2.1.3 Η ratio της υποχρεωτικής διάλυσης

Στις δύο αυτές περιπτώσεις η Βουλή αποδεικνύει τη μη λειτουργικότητά της σε δύο βασικά πεδία που αποτελούν αρμοδιότητά της, την ανάδειξη κυβέρνησης και την ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας. Καθώς το πολίτευμα δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς τα δύο αυτά πολιτειακά όργανα, η προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία προκειμένου να αναδειχθούν τα δύο πολιτειακά όργανα είναι μονόδρομος και επιβάλλεται υποχρεωτικά εκ του Συντάγματος. Η αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας να προχωρήσει σε προκήρυξη εκλογών στην περίπτωση αυτή είναι αυτονοήτως δεσμία.³⁰

Δραστηριότητα 2:

Παράδειγμα διάλυσης της Βουλής λόγω αδυναμίας σχηματισμού Κυβέρνησης είχαμε το 2012, μετά τις εκλογές του Μαΐου, οπότε και προκηρύχθηκαν αμέσως ξανά εκλογές. Κατεβάστε από το Εθνικό Τυπογραφείο ([εδώ](#)) το Προεδρικό διάταγμα διάλυσης της Βουλής και χαρτογραφήστε σχηματικά τις κινήσεις των πολιτειακών οργάνων από τη μέρα των εκλογών της 6ης Μαΐου 2012 μέχρι τις δεύτερες

³⁰ Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 240.

Ένα ερώτημα που ανακύπτει στην περίπτωση αυτή είναι αν η Βουλή χρειάζεται να συγκροτηθεί σε σώμα ή όχι. Η πειστικότερη απάντηση είναι θετική, καθώς η αντίθετη θα σήμαινε ακύρωση των προηγηθεισών εκλογών. Εξάλλου, αν δε συγκροτηθεί η Βουλή δεν δύναται και να διαλυθεί.

7.7.2.2 Δυνητική (κατά διακριτική ευχέρεια) διάλυση της Βουλής

Τα κρατικά όργανα που έχουν τη διακριτική ευχέρεια να διαλύσουν τη Βουλή είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και η Κυβέρνηση, υπό τις προϋποθέσεις και στις περιπτώσεις που αναφέρονται περιοριστικά στο συνταγματικό κείμενο.

7.7.2.2.1 Με προεδρική πρωτοβουλία

Στην περίπτωση αυτή η Βουλή μπορεί να διαλυθεί με πρωτοβουλία του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά διακριτική ευχέρεια (α 41 παρ 1 α'). Η περίπτωση διάλυσης της Βουλής με πρωτοβουλία του Προέδρου της Δημοκρατίας, προβλέπεται στο άρθρο 41Σ. Η διάταξη προβλέπει δύο προϋποθέσεις οι οποίες θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά, οι οποίες είναι οι ακόλουθες:

- δύο τουλάχιστον κυβερνήσεις να έχουν παραιτηθεί ή καταψηφισθεί (ή μία να παραιτήθηκε και μία να καταψηφίστηκε), και
- η σύνθεση της Βουλής να μην εξασφαλίζει κυβερνητική σταθερότητα εκτίμηση που γίνεται βάσει καθαρά αριθμητικών κριτηρίων.

Πρέπει να τονιστεί ότι δεν πρόκειται για υποχρέωση του Προέδρου να προβεί σε διάλυση, ακόμη και αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις.

Ως καταψήφιση νοείται η απόρριψη πρότασης εμπιστοσύνης ή αποδοχή πρότασης δυσπιστίας. Προσοχή: απαιτείται παραίτηση ολόκληρης της κυβέρνησης και όχι μόνον ατομικά του Πρωθυπουργού, καθώς, όπως έχουμε αναπτύξει στο οικείο κεφάλαιο, στη δεύτερη περίπτωση μπορεί να υπάρξει αντικατάσταση του Πρωθυπουργού, εφόσον διατηρείται η δεδηλωμένη από το κυβερνών κόμμα.

Η δεύτερη προϋπόθεση, το κατά πόσο δηλαδή δεν εξασφαλίζεται κυβερνητική σταθερότητα από τη Βουλή με τη συγκεκριμένη σύνθεσή της, εκτιμάται από τον Πρόεδρο στη βάση κατά το δυνατόν αντικειμενικών, δηλαδή καθαρά αριθμητικών κριτηρίων (οριακή πλειοψηφία υπέρ της κυβέρνησης). Όπως παρατηρεί ο Χρυσόγονος,³¹ χημική ανάλυση συστατικών της Κυβέρνησης, αν δηλαδή πρόκειται για μονοκομματική ή πολυκομματική κυβέρνηση και ποιος ο βαθμός πολιτικής ομοιογένειάς της, δεν δικαιούται να κάνει ο ΠτΔ.

Το σχετικό προεδρικό διάταγμα ισχύει και χωρίς προσυπογραφή Πρωθυπουργού.

Σε αυτήν την περίπτωση εκλογές διεξάγει η Κυβέρνηση που διαθέτει τη δεδηλωμένη πλειοψηφία της Βουλής, εκτός κι αν δεν υπάρχει τέτοια. Στην τελευταία περίπτωση σχηματίζεται οικουμενική ή, ειδικά, υπηρεσιακή εκλογική κυβέρνηση. Από το α 41 παρ 1 γ' σε συνδυασμό με το α 37 παρ. 3 γ' Σ συνάγεται ότι δεν προϋποτίθεται κλήση αρχηγών για να επιβεβαιωθεί αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης.³²

7.7.2.2.2 Με κυβερνητική πρωτοβουλία

Πολύ μεγαλύτερης σημασίας είναι η δυνητική διάλυση της Βουλής με κυβερνητική πρωτοβουλία, η οποία μπορεί να διακριθεί σε «αναιτιώδη» (με παραίτηση της Κυβέρνησης, άρθρο 38 §1 Σ) και «αιτιώδη» (άρθρο 41 §2 Σ).

Ειδικότερα: Αναιτιώδη διάλυση έχουμε, με βάση το άρθρο 38 §1 εδ. γ' σε συνδυασμό με 37 §3 γ', αν παραιτηθεί μονοκομματική κυβέρνηση, δηλαδή Κυβέρνηση υποστηριζόμενη από κόμμα που διαθέτει στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών. Η διάλυση επέρχεται βέβαια εφόσον και καθόσον η πλειοψηφία αυτή δεν επιθυμεί να συμμετάσχει σε κυβέρνηση άλλης σύνθεσης, πιθανόν με άλλον Πρωθυπουργό. Αρκεί η θέληση του κυβερνώντος κόμματος να πάει η χώρα σε εκλογές, χωρίς να προϋποτίθεται θεσμικά, δηλαδή

³¹ Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 500.

³² Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 240, Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 500, Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 656.

συνταγματικά, καμία αιτία ή αφορμή, εξού και την περίπτωση αυτή την ονομάζουμε «αναιτιώδη διάλυση», ακριβώς επειδή ο πολιτικός λόγος της παραίτησης δεν είναι συνταγματικά, δηλαδή νομικά, κρίσιμος.³³

Η «αναιτιώδης διάλυση» συντρέχει ουσιαστικά όταν η απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία επιθυμεί να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές. Πρόκειται για την άλλη όψη του ίδιου νομίσματος, της κοινοβουλευτικής αρχής, και συνέχεται λογικά με τη δυνατότητα της Κυβέρνησης να παραιτηθεί συνολικά, υπό την έννοια ότι αν παραιτηθεί Κυβέρνηση κόμματος με απόλυτη πλειοψηφία, δε θα καταστεί δυνατό να προκύψει άλλη που να έχει τη δεδηλωμένη. Τέλος, σε αυτήν την περίπτωση, εκλογές διεξάγει η εκλογική Κυβέρνηση.

Στο [άρθρο 41 παράγραφος 2 του Συντάγματος](#), προβλέπεται η δυνατότητα διάλυσης της Βουλής με κυβερνητική πρωτοβουλία, προκειμένου Κυβέρνηση με ανανεωμένη τη λαϊκή εντολή να αντιμετωπίσει εθνικό θέμα εξαιρετικής σημασίας. Πρόκειται για τη λεγόμενη «αιτιώδη διάλυση» της Βουλής επειδή στην περίπτωση αυτή ο λόγος για τον οποίο η Κυβέρνηση προτείνει τη διάλυση της Βουλής πρέπει να δηλώνεται (σε αντίθεση με την παραίτηση, όπου δεν ενδιαφέρει νομικά ο λόγος αυτής). Σε αυτήν την περίπτωση έχουμε έρεισμα την πολιτική συγκυρία, όπως την εκτιμά η πλειοψηφία. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ελέγχει αν η Κυβέρνηση απολαμβάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής, όχι όμως και την κρισιμότητα του θέματος. Σε περίπτωση που έχει υποβληθεί πρόταση δυσπιστίας, τότε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας οφείλει να περιμένει την έκβασή της πριν διαλύσει τη Βουλή, κατ' αίτημα της Κυβέρνησης.

Δραστηριότητα:

Δείτε το [βίντεο](#) που δείχνει τον τότε Πρωθυπουργό κ Κώστα Καραμανλή να προτείνει τη διάλυση της Βουλής στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, κ Κάρλο Παπούλια, στις 03.09.2009 και σχολιάστε με συνταγματικούς όρους το διάλογο των δύο ανδρών.

Στην περίπτωση αυτή εκλογές διεξάγει οικουμενική ή υπηρεσιακή εκλογική κυβέρνηση. Οι κυβερνήσεις σπανίως επιλέγουν την οδό αυτή, ακριβώς επειδή δεν οδηγούν οι ίδιες τη χώρα σε εκλογές, αλλά και επειδή μια παραίτηση υποδηλώνει ηττοπάθεια.

Πρόσφατη συνταγματική ιστορία:

Το Νοέμβριο του 2011 υποβλήθηκαν οι παραίτησεις του τότε Πρωθυπουργού, Γεώργιου Παπανδρέου, και των μελών της Κυβέρνησής του. Ωστόσο, δεδομένου ότι η κοινοβουλευτική πλειοψηφία δεν είχε την πρόθεση να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές, αλλά να συμμετάσχει σε σχήμα ευρύτερης συμμαχίας (με τη ΝΔ και το ΛΑΟΣ), η παραίτηση αυτή οδήγησε μεν σε αλλαγή της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της, όχι όμως και σε διάλυση της Βουλής και προκήρυξη εκλογών. Αντιθέτως, από τη Βουλή με την ίδια σύνθεση αναδείχθηκε μια άλλη Κυβέρνηση (με Πρωθυπουργό τον Λουκά Παπαδήμο-).

Βλ [εδώ](#) το Προεδρικό Διάταγμα με αποδοχή των παραιτήσεων και διορισμό του νέου Πρωθυπουργού

Η αιτιώδης διάλυση έχει ως έρεισμα την πολιτική συγκυρία, όπως την εκτιμά η πλειοψηφία, ενώ συνταγματικά τυποποιείται ως ανάγκη ανανέωσης της λαϊκής εντολής προκειμένου η Κυβέρνηση που θα προκύψει από τη νέα Βουλή να αντιμετωπίσει «εθνικό θέμα εξαιρετικής σημασίας» ([α 41 παρ 2 Σ](#)).

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν ελέγχει αν συντρέχει όντως η ανάγκη αυτή, δεν κάνει δηλαδή έλεγχο σκοπιμότητας. Μετά την πρόταση της Κυβέρνησης να διαλύσει τη Βουλή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας υποχρεούται να εκδώσει το προεδρικό διάταγμα για την κυβερνητική διάλυση της Βουλής, το οποίο προσυπογράφεται από αυτήν. Η μόνη προϋπόθεση που μπορεί να ελέγξει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι, εάν η Κυβέρνηση που ζητά τη διάλυση της Βουλής διαθέτει ή όχι την εμπιστοσύνη της Βουλής. Σε περίπτωση που εκκρεμεί διαδικασία παροχής ψήφου εμπιστοσύνης ή έκφρασης δυσπιστίας προς την Κυβέρνηση, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας οφείλει να αναμείνει το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας, οπότε σε περίπτωση που η Κυβέρνηση απωλέσει την εμπιστοσύνη της Βουλής, δεν θα εκδώσει διάταγμα διάλυσης της Βουλής, αλλά απαλλαγής της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της. Με άλλα λόγια, το μόνο που δικαιούται να ελέγξει ο Πρόεδρος είναι εάν η Κυβέρνηση διαθέτει λαϊκή εντολή, δεν έχει χάσει δηλαδή την υποστήριξη της πλειοψηφίας της Βουλής (δεδηλωμένη). Για το λόγο αυτό, αν έχει υποβληθεί πρόταση δυσπιστίας ο ΠτΔ

³³ Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 502.

πρέπει να περιμένει την έκβασή της, πριν υπογράψει και εκδώσει το Προεδρικό Διάταγμα διάλυσης της Βουλής.³⁴

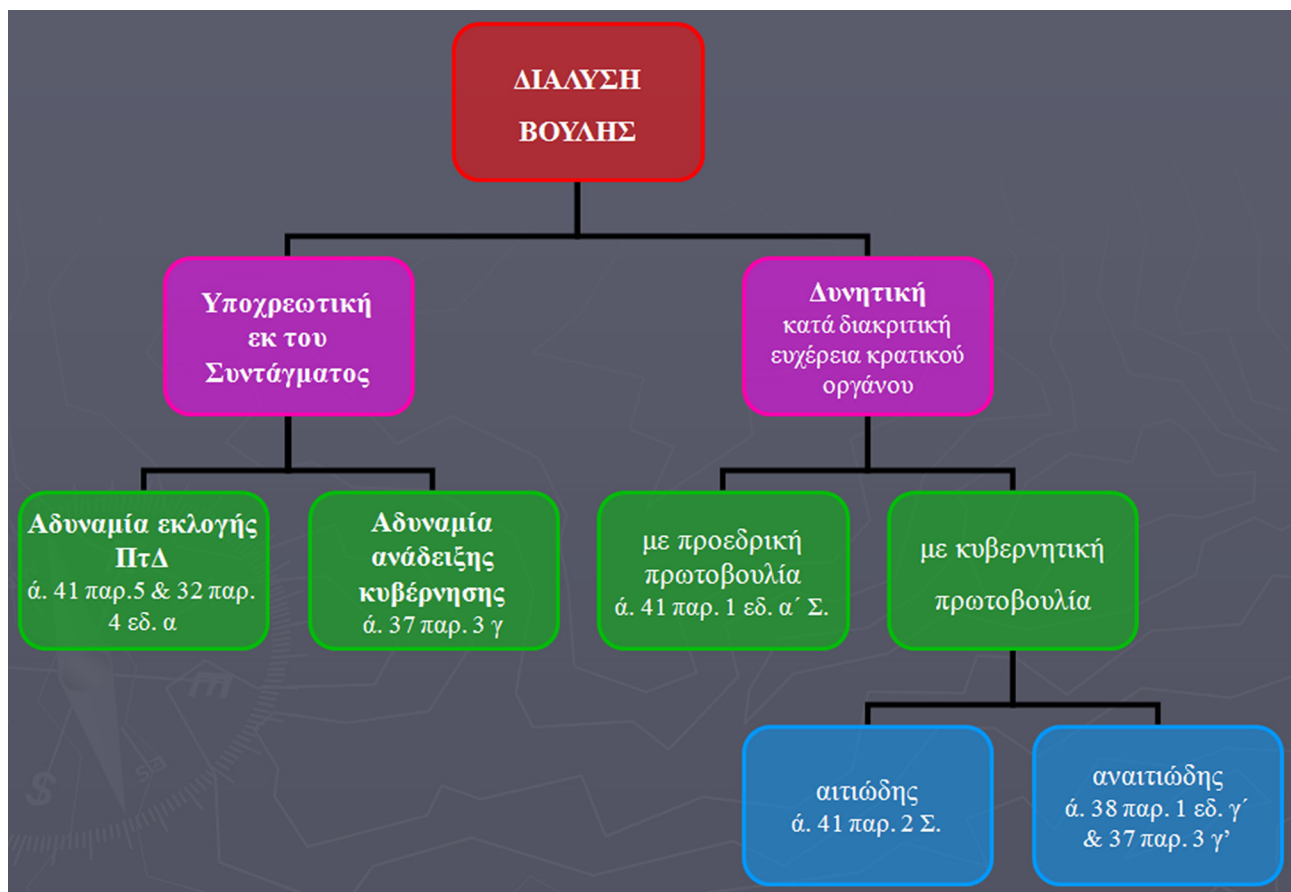
Σύμφωνα με το Σύνταγμα απαγορεύεται διάλυση για το ίδιο θέμα, ενώ οι εκλογές πρέπει να διεξαχθούν εντός 30 ημερών. Τη συνδρομή της προϋπόθεσης του εθνικού θέματος δεν ελέγχουν ούτε τα δικαστήρια, επαφίεται συνεπώς η απόφαση στα χέρια της Κυβέρνησης (Υπουργικού Συμβουλίου που προσυπογράφει το προεδρικό διάταγμα διάλυσης της Βουλής) και -στην πράξη- του Πρωθυπουργού.³⁵

Δραστηριότητα:

Δείτε το [βίντεο](#) λεπτό 1:49 – 2:45, από το Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο, 1977) όπου ο τότε Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής προεδρεύει της συνεδρίασης του Υπουργικού Συμβουλίου, το οποίο συνέρχεται στο κτήριο της Βουλής των Ελλήνων, με θέμα την υπογραφή του διατάγματος για τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη εκλογών για την 20ή Νοεμβρίου 1977. Σχολιάστε την πρακτική αντικατάστασης υπουργών κατά την προεκλογική περίοδο. Θα μπορούσε η πρακτική αυτή να χαρακτηριστεί ως ‘συνταγματικό έθιμο’ ή ‘συνθήκη του πολιτεύματος’; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.

Δραστηριότητα:

Δείτε το σχήμα που ακολουθεί και περιγράψτε με δικά σας λόγια τις διαφορετικές περιπτώσεις διάλυσης της Βουλής

³⁴ Βλ. Χρυσόγονου, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 503-506, Βενιζέλου, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 661-662.

³⁵ Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 503.

Βιβλιογραφία

- Αλιβιζάτος Ν., *Πολιτική και Συνταγματική ιστορία της Ελλάδας, 1821-1941*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας 1981
- Αλιβιζάτος Ν., *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία, 1800-2010*, Αθήνα: Πόλις 2011
- Αναστασιάδης Γ., *Πολιτική και Συνταγματική ιστορία της Ελλάδας, 1821-1941*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας 2001
- Βενιζέλος Ε., *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας 2008
- Δημητρόπουλος Α., *Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας ²2011
- Καμτσιδου Ιφ., *Πρακτικά Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας 2004
- Καμτσιδου Ιφ., *Το κοινοβουλευτικό σύστημα, Δημοκρατική αρχή και κυβερνητική ευθύνη*, Αθήνα: Σαββάλας 2011
- Μαυριάς Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Δίκαιο & Οικονομία – Π. Ν. Σάκκουλας ⁴2014 και Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα ³2004
- Παντελής Α., *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα: Α. Α. Λιβάνης ²2007
- Σπυρόπουλος Φ., *Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2006
- Τσάτσος Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας*, Τόμος Β', Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1993
- Χρυσόγονος Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, (με συνδρομή Στυλιανού-Ιωάννη Κουτνατζή), Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας ²2014